

VIGILIA

VI. ÉVFOLYAM
1940 NOVEMBER

TARTALOM:

ANGYAL ENDRE: A MISZTIKUS ERDÉLY
SZENT LÁSZLÓ KIRÁLYRÓL
(Magyarországi latin versek a XVI. századból)

IGNÁCZ RÓZSA: A tekergő
barát

CSEREI SZÁSZ LÁSZLÓ: Vig vi-
rág kelyhére sosem hullha-
tok... , Veres Eszter (versek)

† PATRICE DE LA TOUR DU PIN:
Szeptember fiai

MAGYAR BAROKK HUMANIS-
TÁK. Sommer János 1539-1574

IJJAS ANTAL: Külvárosi éjszaka
(regény)

TÚZ TAMÁS: Testvéreim, higgyé-
tek el... (vers)

VÉGH GYÖRGY: A malac (vers)

MEGGYES ETE: Egy fejezet az
Ars poeticámból (vers)

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

POSSONYI LÁSZLÓ: Érdemes volt-e megkeresztelkednünk?

KÖNYVEK

FÉNYI ANDRÁS: Régi hősök, mai eszmények (Harsányi Lajos: Fejjel nagyobb
mindenkinél, Sik Sándor: Zrínyi Miklós) — SZABÓ GYÖRGY: Ternyey Árpád:
Sas a Balaton felett — MEGGYES ETE: Järnefelt: Koivikko lakói — LOYASS
GYULA: Jean Giono: Valaki a hegyekből

SZERKESZTI:

POSSONYI LÁSZLÓ ÉS IJJAS ANTAL

VIGILIA

MUNKABIZOTTSÁG:

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR, MÉCS LÁSZLÓ
ARADI ZSOLT, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA, RÓNAY GYÖRGY

FŐSZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik havonta 15-én, évi 500 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre :
Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 12 pengő.

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizományos: Cserépfalvi, Budapest, IV. kerület, Váci-utca 10. szám.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekk számla száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős.

Kéziratokat nem adunk vissza.

AVIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban.

ANGYAL ENDRE:

A MISZTIKUS ERDÉLY

A világháború előtti kor magyarságszemlélete szerette a magyar lélek *józságát* hangsúlyozni. Ma már látjuk, mennyire *egyoldalú* volt ez a szemlélet, a maga „volgai lovas” képével. Tisztán látjuk, hogy ez a magyar „józság és metafizikamentesség” csak a 19. század realista nemzedékeinek volt eszménye. Mind a régi magyarságban, mind a 20. század magyar költészetében, zenéjében tények sora cáfol rá Beöthyék elméletére. De a legszebb és legelevenebb cáfolat: *Erdély*.

Erdély földje gótikus föld, középkori várak, városok, templomok földje, a ballada és történelmi költészet tája. A háromszéki Dálnok egyik lófőszékely kúriáján még a 17. században is gótikusan szökik magasba a tető. Mezőcsáváson pedig még a 18. század is a gótika hegyes formáiban építi a cinterem bejáratát és a haranglábat. De a középkor ízei bukannak elénk a százszok egy-egy szép népviseletében is, és gótikus karsúsággal törnek ég felé Máramaros magas tetejű, hegyes tornyú román fatemplomai. A Máramaros megyei nanesti temető sírkereztjein pedig egyenesen az óskandináv ornamentikára emlékeztető díszítőelemek lepnek meg bennünket.

Magyarság, százság és románság így egybeolvad a közös gótikus hagyományban. Nem csoda tehát, hogy itt, az eleven hagyomány földjén született meg a magyar történelmi regény, Jósika és Kemény multatidéző művészete, s itt termette legértékesebb alkotásait napjainkban is. És itt fakadt fel Dávid Ferenc misztikába hajló tanítása. Mert a gótika földjén meg kellett teremnie a metafizikának, a vallásos mélységeknek. A balladák földje Csíksomlyó földje is!

De nézzük most meg közelebbről a gótikus Erdély arcát, s lássuk, hogy ez a gótika észak-keleti gótika! A gótika északi művészet, de itt, Erdély földjén keleti zamatokkal ízesül. Legszembetűnőbb ez a templomerődökben. Erked templomerődje Kelet súlyos tömörségét hirdeti s a hét torony változatos sziluettje ebbe viszi bele a gótika mozgalmasságát, Kemény várszerűség és csúcsíves lendület forr össze Szászhermány gótikus templomában. Erőteljes keménységből szökken magasba Magyarvalkó templomának hegyes tornyosüvege is. A türei román fatemplom pedig a gótikát Bizáncal keveri. Ez utóbbi két példa már ismét 17. századi. A 18. században pedig Imecsfalva és Kisborosnyó egy-egy kúriája szép példája Észak és Kelet testvéri találkozásának.

Keleti és gótikus formák forrnak egységgé Erdély virágdiszes népművészetében is. Mindhárom népnél él a keleti gazdagság, és itt is, ott is fölbukkan a gótika. Így a székely

faragások sokkal hegyesebbek, mint a dunántuliak. A román falukban viszont ott a magasbaszökkenő tornyok mellett a házak földközelsége. Ez az erdélyi földközelség azonban inkább a növény, a virág földközelsége, nem a köveké, mint Itália ősméditerrán városaiban. Ez a földközelség *keleti*. Belőle fakad az erdélyi barokk kastélyok, Balta, Gernyeszeg zömöksége, belőle a virágos népművészet. Misztika ez is, a föld misztikája. Így gyóntak a régi orosz parasztok a földnek, s ezért idéznek erdélyi hangulatokat Musszorgszky Borisz Godunovjában a sejtelmes jelenetek Mnyicsek Marina kastélyában. Ebből a világból születik az erdélyi fejedelemség, ebben a környezetben élnek erőteljes alakjai.

De a két arc: magasbatörés és szétáradás, gótika és Kelet mégis minduntalan és elválaszthatatlanul egy. Az észak-keleti lélek metafizikai lélek, az Istenbe vagy a Kosmoszba elomló áhítat lelke. A katolikus székelység hite és Szabó Dezső életdicsőítése testvérek, csak tárgyuk, célkitűzésük más. Mindkettő az erdélyi magyar lélek kiirthatatlan metafizikumáról tanuskodik.

És egygyőtvöződik a gótikus örökség az újkor művészetével. Nem hal meg, hanem törés nélkül él még az erdélyi barokkban is. Gótikusan magas tető, keleti zömökség és barokk formák nagyszerű harmóniája a háromszéki Gelence görögkatolikus temploma. Beszterce szász főtemplomában pedig ugyancsak barokk ívelés színezi a gótikus magasbatörést. Az erdélyi barokk gótikus barokk. A középkor él benne tovább, amint Spanyolország barokkjában is még a középkor lüktetett. Helyzetük is oly rokon: Erdély és az Ibéri félsziget egyaránt századokig Európa és Kelet határán állt, izeiket olvasztotta egygé. Ezért láthatta meg Possonyi László oly találóan a rokonságot Calderón és a székely katolicizmus világa közt.

Az irodalom vonalán a székely balladák ütnek meg Erdély gótikus lelkének hangját. Már maga a műfaj, a balladaköltészet a kései középkor kedves gyermeke szerte Európában. A székely balladák jórésze ugyancsak a még középkorias 16. században keletkezett. Világuk pedig a fényben és sötétben, szenvedélyben és szenvedésben, titokban és babonában oly gazdag középkori világ, az a világ, amelyet Huizinga és Andreas európai távlatokkal adtak elénk. Kőműves Kelemenné és Mezőbándi urfi vésztlósló álomlátásai, Budai Ilona és Basa Pista balladáinak sejtelmes, bús borongása, a Három árva halálos, sötét tónusa ebből a környezetből születnek. A Budai Ilonában egyre ismétlődő két sor mintegy refrénje ennek az egész világnak:

Mönyön, tovább mönyön sűrű fenyves erdőn,
A fölhangyott úton, sütét röngetegon...

Ez a „sötét rengeteg” a középkor *veszélyes életének*, a lovagi élet „aventurejének” világa, tele titokzatos veszedel-

mekkel, Ajgó Mártonokkal, akik szeretőiket elhagyott fákra akasztják, hajdulegényekkel, akik Bíró szép Annát „a nagy régi úton s rengeteg havason” meggyilkolják és kifosztják, Híres Bíró Mátékkal, akik rablókapitány létükre királylányt ragadnak el a palotából az erdőbe, zord, bosszúálló férfiakkal, akik hűtlen feleségüket szurkos vászonban égetik meg elevenen, a házasságtörő Barcsainak pedig fejét veszik, öreg királyokkal, akik a lányukat, Szép Juliát szerető jobbágyfiút kivégzik.

Szálak futnak a középkor lovagi költészete felé is. Kádár Kata balladája a Tristan-eposz elemeivel él, Görög Ilona nevében pedig Moór Elemér a 12. századi lovagi Trója-regény hatását látja. És ebből a gótikus világból fakad majdan Csík-somlyó székelly barokkja. Kájoni János énekeskönyvének világa ezernyi összefüggést mutat a balladák világával. A kései gótika fájdalmas naturalizmusa, szenvedéstelisége szólal meg a Három árva szavaiban, amint anyjuknak panaszkodnak a temetőben:

*Vagyon nekünk egy mostohánk,
A ki fehért adjon reánk.
Mikor fehért ad hátunkra,
Vérrel virágzik az alja.*

*Kelj föl, kelj föl édes anyánk,
Mert elszakadt a gyászgunyónk!
Nem kelhetek, édes fiam,
Elrothadtak az inaim.
Két karjaim s két lábaim;
A vérem is elároklott.
S a lelkem is elbúcsúzott.*

A kisebbik árva szavai még zordabbak:

*Inkább öljetek meg engem!
Vegyétek ki szívem, májam,
Takarjátok gyenge gyolcsba,
Tegyétek bé zöld ládába.*

Kájoni pedig Krisztus szenvedését érzékelteti a gótikus ballada ritmusával, érzésvilágával, fájdalomteltségével:

*A lába talpátül-fogva
Egészség benne nem vala.
Tetejéig seb vala,
Tetejéig seb vala.*

*Ottan lövis koronával,
Fájdalmas nagy gyalázzattal,
Koronázzák nagy kinnal,
Koronázzák nagy kinnal.*

*Az isszonyú koronába,
Ily hallatlan találmányba,
Hetvenkét lövis vala,
Hetvenkét lövis vala.*

*Azt akkor fejébe verék,
Szent orcáját megvérezték,
Koponyáját megsérték,
Koponyáját megsérték.*

Még az ismétlődő sorok is balladás ízt adnak ennek az éneknek. És ez a balladás íz bukkan ki századunkban az erdélyszéli Ady soraiban! De a későgótikus ballada-világ a fájdalom hangjait még erősíti. A székely lélek a legerősebb naturalizmustól sem riad vissza. Ez a naturalizmus azonban a gótika „expresszív naturalizmusa”: a kifejezés szolgálatában áll, és az észak-keleti lélek fanyar komolyságát tükrözi a vértanúknok leírásában is:

*Pallos darabolta s vagdalta tagjokat,
Mégis nem hallotta senki panaszokat.
Körmöket szaggatták, béleket ontották,
Fogokat rontották, elevenen nyúzták,
Csigákra vontatták s erősen nyujtatták,
Meztelen hadták.*

Kájoni vértanúéneke ismét a balladák ritmusát, babonás, titkos világát idézi: Barcsait, Homlodi Zsuzsannát, a „Leszállott a páva” versét. És ebből a világból fakad Kájoni halálköltészete is, amikor megénekli a test pusztulását, az élet mulandóságát. Hisz a balladákban is oly közel a halál: a török császár, vagy Homlodiné asszony egy-kettőre kész leánya halálos ítéletével, s az egész ballada-világ tele halált-rejtő sötétségekkel. A halál-érzés mélysége észrevétlenül a misztika mélységeivé válik.

De misztikává lényegül át a szerelem érzése is. A balladák szerelmi tüze a vallás magasztos tárgyai felé is fordulhat és a Jézus-szeretet misztikájává magasodhat. Idézzük ismét Kájont, szép versét a hívő lélek vágyódásáról Jézusa után:

*Mig nem látom vig orcádat, ó édes Jezusom,
Nem hallok biztató szódat, ó édes Jezusom,
Gyászban tartod én lelkemet, s gyötrelemben bús szívemet.
Oh én édes szép kisedem, szerelmes Jezusom!*

*Mert im szívem felgyülladott, ó édes Jezusom,
Szerelmedért ellankadott, ó édes Jezusom,
Megunta e rossz világot, s benned keres nyugodalmot,
Oh én édes szép kisedem, szerelmes Jezusom!*

*Mivel már feltaláltalak, ó édes Jezusom,
Most szívemhez úgy kapcsolak, ó édes Jezusom,
Hogy sohól el ne maradgyak, veled éllyek, járjak, hallyak:
Oh én édes szép kisedem, szerelmes Jezusom!*

Ez a Jézus-szeretet, amely itt a keleti lélek barokk túláradásában nyilvánul meg, a misztika mélységeiből már annak magasságai felé vezet. Az erdélyi virágos népművészet közelségét mutatják Kájoni metaforái. Főleg a Szent Szűz alakja köré fűzi szívesen a költői képek virágsokrát:

*Méltán mondatol rózsának,
Paradicsom fájának,
Élő kenyér hajójának,
Evezők csillagának.
Lépes méz, frigynek szekrénye,
Szüzesség drága fénye,
Boldog Szűz, Jézus edénye.*

Ezek a költői képek azonban misztikus képek is, a középkori áhítat képei. És belőlük nőnek ki Calderón misztériumai, az „autos sacramentales” világa. Minden „auto sacramental” egy-egy misztikus képből terebélyesedik ki szent színjátékká. Ismét újabb lelki szálak a katolikus Spanyolország és a csiki székelység közt!

A balladák „tragikus életérzését” pedig a katolikus Kozmosz teljesíti ki nagy egésszé. A túlvilág csillogó magasságaiból száll alá Júlia szép leányhoz a „fodor fejér bárány,” homlokán, szórén fényes csillagokkal, szarva közt nappal, holddal. És a túlvilági végtelenségbe szárnyal Kájoni énekében a Boldogságos Szűz:

*Felvitetett magas menyországban,
Angyali szép örvendetes házban,
Ez nap a Szűz, nagy menyasszonyságban,
Az Istennek drága hajlékában.*

*A Völegény ő szerelmesével,
Szeplőtelen kedves Jegyesével,
Kül eljegyzett arany-gyűrűjével,
Vigadoz ma sok ezer szentivel.*

*Szent Attyának fényes udvarában,
Felső Sion drága városában,
Dicsőséges szép palotájában;
Már béviszi nagy vigaságában.*

*Felöltözött vont-arany szoknyában,
Külömb színű drága szép formákban:
Angyali kar felett méltóságban,
Emellettett fel nagy Asszonyságban.*

*Nagy a mi Asszonyunk nemességgel,
Dicsőséges királyfi felséggel:
Mindeneket felhalad szépséggel,
Mint Nap csillagokat fényességgel.*

Az erdélyi népművészet virágzó gazdagságába öltözteti a misztikus csodát ez az igazi székely vízió. Hisz Csiksomlyó, ahol Kájoni énekeskönyvét írta, a csodák földje, a misztikus áhítat világa, ahol emlékkápolna hirdeti, hogy az 1730-as években a hívők éjszaka az égből leszálló csodálatos körmenetet láttak.

A székelység misztikus lelkére utal fiatal misztika-kutatónk, otrokocsi Nagy Gábor érdekes adata is: a Székelyföldön még 1830 körül használatos volt a régi magyar „révül”

szó, „elméjében elragadtatik” értelmében, mint a misztikus extázis, a „visio beatifica” kifejezője. És ez a csoda-világ, ez a vízió-világ kitarja a kereteket a nagy világszínjáték gótikus barokk eszmeköre felé! „Calderón misztériumában a középkor eszmekincse él, ha a barokk drámaköltészeti külsőségek között írta is meg műveit” írja Possonyi a nagy calderóni misztérium fordításának előszavában. Ugyanigy él tovább Kájoni barokkjában a balladák gótikája. És amint Calderón a mulandó, romlandó világ fölé kitarja a keresztény Kozmosz örökkévalóságának végtelen glóriáját, úgy tetőzi be a szé-kely barokk haláltudatát a beáradó misztikus csoda.

És Csiksomlyó gótikus barokkja is megalkotja a maga nagy világszínjátékát, a nagypénteki misztériumokban. Amint Calderón mesterműve, úgy ezek a 18. századi székelly misztériumok is átfogják a létezés, a keresztény Kozmosz minden síkját. Az 1751-es misztériumban Isten mennydörgés közben jelenik meg, hogy a zsidóknak előadja a tizparancsolatot. Majd Jeremiás próféta előtt jelenik meg látomásként, hogy a nép megtérítésére hívja föl. Föltárul az alvilág, a limbus is, ahonnan az ösatyák lelkei a Messiást hívják. Gonosz szellemek csábítják árulásra Júdást: az Epilógusban pedig két allegória jelenik meg: Nemesis Divina és Sinagoga. A létsíkok egybefonódását mutatja a három cselekmény is: Mózes, a babiloni fogság és a passió története. Mindhárom cselekményágot egységbe fűzi a világszínjáték eszmeköre: hisz a gótikus-barokk világ számára minden földi esemény csak „allegória”, transzcendens eszmék vetülete. Egyazon eszme több síkon is megnyilvánulhat. Még szebben példázza ezt az 1752-es misztérium, ahol a Két Zászló, az isteni és ördögi küzdelme adja a metafizikai keretet. Egyik oldalon ott Szent Mihály és az angyalok, másik részről Luciper az ördögi sereggel. És ebbe a keretbe illeszkedik be, benne fűződik egymáshoz a passió, a fák példázatos királyválasztása, Salamon és Adonias ószövetségi története, valamint Amor Divinus és Amor Mundanus küzdelme az emberek lelkéért.

A metafizikai szemlélet a 18. századdal nem halt ki az erdélyi lélekből. Élt az a 19. század kolozsvári tudosaiban, Meltzl Hugóban, Böhm Károlyban, Imre Sándorban, élt az erdélyszéli Adyban, és él napjaink erdélyi vagy Erdélyből szakadt íróiban: akár Szabó Dezső misztikus vitalizmusára, akár Nyirő József alakjainak hátterére, akár a fiatal Cserei Szász László verseire gondolunk. Jékely Zoltán a gótikus ballada halálközelségét szólaltatja meg lírájában. Tamási Áron Szűzmáriás királyfijáról pedig találóan jegyezte meg Koczogh Ákos: „Misztikumba burkolódzó realizmusból és a szimbólum népi gyökereiből fogannak sorai.” A három nagy metafizikai áramlatból a balladák a *gótikát*, Csiksomlyó a *barokkot*, Szabó Dezső és Tamási Áron az *expresszionizmust* ötvözte erdélyivé.

Angyal Endre.

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLYRÓL

(MAGYARORSZÁGI LATIN VERSEK A XIV. SZÁZADBÓL)

HYMNUS

Üdvözlégy, ó, Istent látó,
királyoknak gyöngye, László,
kinek égben otthona!
Magához kit Isten intett,
védelmezz meg mindig minket
s légy hazánknak bajnoka!

Üdv, magyarok üdvössége,
angyalok közt kinek széke,
égi kegyvel telt edény!
Istenadta közbenjáró,
igazunkért síkraszálló,
nyomatékos és serény!

Örvendezzél, magyar nemzet,
királyodat dicsérd, zengjed;
csendüljön a cimbalom:
Üdvözlégy, ó boldog Várad,
honnán híre szerteárad,
át sok hosszú századon!

Krisztus, a megváltott népek
ajkáról az áldó ének
hozzád száll a föld felett!
Létrát adsz, mely égbe lából,
hitvallókat koronázol:
Dicsőség és tisztelet!

SEQUENTIA

Új énekre keljen ajkunk!
Újjongjunk és magasztaljunk,
dicsőséges, nagy király!

Lépesméznél édesebben
Lászlóról a nóta zengjen,
édes hangja égbe száll.

Gáncsot senki sem lel rajta,
még az ég is magasztalja,
az angyalok szent kara.

Királyok is őt dicsérik,
hogy menekvést szerzett nekik,
életük lón általa:

Királyok közt drága gyöngyként
zengedezzük hát fejtenként,
ő reményünk oszlopa.

Ó, mily boldog, ó, mily drága
Várad fényes szentegyháza,
nagy nevéről híresen!

Itt a király kezét mosta,
ámbár nem volt bűne, mocska,
tisztta volt és szennytelen.

Magyar nemzet lajtorjája,
rajta száll az ég fokára:
Pannonia temploma.

Szinte égig ér fel orma,
észak-, kelet-, dél- s nyugotra
tágan épült csarnoka.

Áldás innen árad bőven,
szent hitünk hogy szebb erőben
gyarapodjék sok csodán:

Sok betegből újra ép lett,
bűnösöknek üdvösséget
ád, mint Mózes hajdanán.

Meghallgatást, kegyelmet nyer,
bármit is kér itt az ember:
Ez a király érdeme!

Ezért nem fél Magyarország,
ha fegyverrel körbefogják,
bárhogy törnek ellene.

Ellenség ha erre támad,
hallja László hó imánkat,
védelmet és üdvöt ad.

Krisztus Urunk őmiatta
mindörökké ránk hullatta
szarujának olaját.

Tudjuk, tőle egész népek
a keresztény hitre tértek
s hódoltak a magyarnak.

Nem a fegyver csapott rájuk,
megfordultak a barbárok,
hinni önként akarnak.

Mint amikor bús homálybul
pompás fényben előtárul
az üstökös csillaga:

Fegyvert ragad, győztes marad,
egy magyarként barbárokat,
ezret kerget ő maga.

Aki szembefordul véle,
átkot sujt ő a fejére,
baj, betegség lesz a bére
s megszállják az ördögök.

De aki őt szentnek áldja,
megujhodást bocsájt rája,
éltetője lesz királya
s üdvössége mindörök.

Te, kit magyar király nemzett,
fejedelmi törzsből termett,
aki nyertél győzedelmet,
fényes Csillag, áldjon Ég!

Kiből hősök háza sarjadt,
élő hittel magasztaljad,
őt dicsérje földi ajkad,
áldd vigadva szent nevét!

Szent királynak Fő Királya,
hallgass népe óhajára:
Akik voltunk néki népe,
szállhassunk a fényes égbe,
hogyma múlik életünk:

Kit hatalmad hűnek talált,
érdeméért adj jó halált,
engedj be az öröklétre,
jussunk újra őelébe
s örvendezzék mivelünk!

Latinból fordította *Geréb László*

IGNÁCZ RÓZSA :

A TEKERGŐ BARÁT*

Elhullatja fehér virágát a rózsaburgonya: a fészkek alján rózsaszínű, hámlóbőrű gumócskák dudorodnak. Megszabadul tizezer lábú fekete ellenségétől és összehajtogatja harmatos, nedvdús leveleit a fodros káposzta. Méregzöld, kemény göböcskéket köt hullt szirmai helyén a szőlő. Szárba szökken, kalászt eresztett s lassan-lassan sárgulni kezd a földeken a búza is. Teljesedik, érik, forrósodik a nyár...

A Szeret folyó partján, kicsike csángó faluban állomásozik a tekergő barát. Tavasszal indul Alsómoldovából s ősz lesz, mire tekergő útján a Szeret, Moldova s Beszterce folyók partján felfelé, Bucovináig elérkezik. Így kereng mindig. Egyik évben a Tázló s Tatros folyók völgyében keresi fel a szétszórt székely telepeket, másokban a csángó faluk népét látogatja. Jön csendes, puha lépteivel, gyalogosan. Meztelen lábán kéréses saru. Szent Ferenc báránycáinak kámzsás, barna csuhája omlik magas, szikár alakjáról alá. Nagy, tág gyerek szemében a felhőtlen moldovai ég kékje, baráti tonzuráját ezüstszökén ősülő szőke hajkoszorú fogja körül. Bő csuhája alatt zörgő karpereceket visel a tekergő barát. Lepakcsolható, kicsike bádóg érmek csilingelnek a karperecen. Boldogasszony Anyánk, Liliomos Imre herceg, Szent István kegyes amulettjei. „Idvez légy kegyelmes Szent László király” — mondja az egyik körlapocskán a magashomlokú, kun verő szent arcképe körül az írás. A csuha zsebben picike szentképek. Jön a barát, mosolyogva, alázatosan, szelíden. Térden állva fogadják, ruháját csókolják, könnyeikkel öntözik saruit. Mosolyog, meg-megsimogat egy-egy lehajtott fejet, kérdez, felelget, gyóntat. Vigasztal, könnyeket töröl és megtörténik olykor elhagyott, kicsi csángó zúgokban, hogy ő szenteli be, ő temeti újra a hónapokkal azelőtt papi segédlet nélkül elkapart halottat... Lepakcsol egy-egy fényes érmet zörgő karpereceiről kis leányoknak, férjhez menendőknek, szentképet osztogat a beteg asszonyoknak, kicsiny iskolás fiúknak magyarázza a képek magyar írásait. Alszik szénakazlakban, kertek alatt. Jámbor hívek éjjel odahordott ennivalóiból csillapítja kicsi éhséget. Jön, marad egy-két napig, aztán reggelre úgy vesz rendszerint nyoma, hogy álomlátásnak rémlik ittléte is. Csak az elcsendesült lelkek érzik: itt járt, elsímította, eltörölte a gond keserű ráncait. Itt járt, — suttogják, — itt járt, Bálint barát, a tekergő szerzetes...

* Részlet Ignác Rózsa: Született Moldovában című sajtó alatt levő regényéből.

Ennyit tudnak róla, a nevét. Csak messze Csíkban, Csík-vármegye Szentföldjének egyik falujában él egy öreg székely asszony, aki többet is tudna Bálint barátáról mondani. Mert Bálintnak se hívták örökké s a csíksomlyói öreg gvardián igen másforma néven emlékszik arra a Jézus-arcú, szőke, székely barátocskára, aki egyik éjjel összetalálkozott a Rend könyvtárszobájában az írással, mely útnak indította...

Történt valaha, hogy Bálint és Tamás szerzetesek Moldovába menekültek Magyarhonból és ott magyar nyelvre fordították le a bibliát. Történt másszor megint, hogy csíksomlyói ferences szerzetesek telepedtek Orománia Bacua nevű városába s ott két évszázadon át pásztorolták magyar katolikus híveiket. Megesett, nem is olyan régen, mindössze a híres mádэфalvi veszedelem idején, hogy csíkelnei Zöld Péter plébános Moldovába költözött. Gyóntatta, eskette, keresztelte és temette a híveket s a csíksomlyói levéltár bizonyága szerint ő volt az, aki 1767-ben a Dnyeszter partján magyar katolikus falut is talált. A somlyói ferences zárda írásai ékesen bizonyítják, hogy a Székelyföld határa nem szűnik meg a Kárpátok vonalánál s a moldovai be- és székelyföldi kitelepedés évszázadokon át cserélgette a hegy két oldalán lakó magyarokat. A fiatal ferences szerzetesnek nem kellett azonban még írások bizonyága se: úgy tudta ő mindig kereskedő, fuvarozó székely atyafiaitól, hogy Székelyország keleti határa a Szeret folyó. Nem kalandos hittérítői utak csábították, sok-sok előd kijárt útjára készülődött ő ott, a somlyói zárda celláiban. A sors s lehet, hogy Isten keze rendelte úgy, hogy mire embernívé serdült a szerzetes, másféle hittérítők veték munkába a Kárpátokon túli magyarokat. A Propaganda Fide Kongregációt vezető bíboros, a Vörös Pápa rendelte el a világháború után, hogy Románia csángóinak csángó vérű román nyelvű papjai legyenek. A szerzetes jól tudta, hogy a missziók kongregációjának bölcs intézkedését fontos érvek támogatják: erős gyökeret kell verni az Ecclesia Romana Catholicának a schimatikusok között és a vallásellenes Szovjet határán. Aztán volt a Szent Atya intézkedésének másik oka is. Kétszáz éven át pásztorolták a moldovai magyarokat lengyel papok s majdnem másik kétszáz éven át olasz hittérítők. A nép, a jámbor és istenfélő csángó katolikus nép nem ismerte már hitének igéit magyarul. Lengyelül, olaszul nem tudott s a ferences barátokat rég kitelepítette Bacauból egy rendelet, mely a Propaganda Fide olasz barátainak pásztorokodását vélte üdvöztőnek...

Kófic, tekergő olasz barátok járták Moldovát két évszázadon át. Ők voltak azok, akik könnyebben megtanulták a schimatikusok rokonhangzású nyelvét, mint azokét az ázsiai származású csángókéét, akiknek pásztorolását bizta rájuk a pápai rendelet. Ők kereszteltek Baló Jánosokból Johanneseket s Johannesek fiait ők írták a szent anyakönyvbe ekép: Antonius, filius Johannis. Az ő latin anyakönyvelésük nyo-

mán fordították a moldovánok a maguk nyelvére a frissen kereszteltet és lett Johannesből Joanes, Antoniusból Anton és ma egykori Baló ivadékokat az ő kezemunkájuk nyomán hívnak Joanes Antonoknak s más hasonló román neveken. Olasz tekergő barátok voltak azok, akik hat-nyolc, vagy tíz évnyi moldovai tartózkodás után dagadt pénztárcával tértek hazájukba vissza és ellenük írták 1646-ban a tatrosi csángók az akkori Szentatyához a levelet:

„Non nobis vagabundum monachum, sed nostrae linguae sacerdotem procurat...” aki minket és gyermekeinket hitünkben mi nyelvünkön tudjon megtartani...

Térdenállva könyörögtek a tatrosiak magyar papot, zokogva kérték magyar plébánosuk megtarthatását az Onestiek „*csak egy morza magyar papockáért*” sírtak a jugániak...

És úgy rendelte Isten keze, hogy a huszadik század elején, mikor szerte Kínában és messze Ausztráliában is fajtabeli papok hirdették fajtájuknak a Jézus Igéjét, a moldovai magyarság magyar katolikus papot hírmondónak sem ismert.

Fiatal volt Bálint szerzetes és nagy akarató. Hitte, hogy akarata Istené s akarta hinni, hogy megállhat Isten akarata emberi törvény ellenében is. Mert törvény ellen való olyat művelni, amit nem javallhat a Rend.

Két szót szívott lelkébe, két megbélyegzett szót a tatrosi csángók leveléből: Monachus Vagabundus, tekergő barát. Mindent nem vállalhat földi ember. De lehet hivatás ennyi is, egyetlen fájó emlékezetű fogalmat másítani széppé szegény esetek, elhagyottak lelkében... Így hitte-e, így határozta-e, céltudatosan készült-e erre, hogy új idők új tekergő barátja legyen? — nem lehet megmondani. A Bálint nevű, ferencesrendű tekergő barát nem képzeletbeli alak. Vannak sokan, kiknek Isten megadta, hogy találkozzanak vele. Mert úgy van az, ahogy a felsőmoldovai csángó fészekben, közel Ungurenihez, Róka Mihályék falujában suttojják a hívek: „ki nagyon áhítozza, találkozik vele.”

Bálint szerzetes alakját csak a kor közelsége, kényszerű óvatosság teszik ködösen romantikussá. Élő húsvér ember ő ma is... Ilyenkor, aratás előtti időben erősen készülődik már, hogy szent kenyér ünnepére beérje felsőmoldovai testvéreit... Szikár, magas alakja hamuszürkévé válik s az út porától szőke, őszülő haja fakón és csapzottan lóg homlokába. Egy júliusi hajnalon soványan, kiéhezve, agyonfáradtan érkezik Mihályék faluja alá.

Aratnak épen. Kicsinyke pászmákon termelnek búzát a csángók, hiszen nem elsőrendű táplálékuk a búza. Kukorica, káposzta, ez a fő csángóeledel s a kevés búzából csak ünnepi cukros kalácsot süt az asszonynépség. Az aratás se az igazi, nagy csángó mezei munka így, kedves szertartás, jámbor ünnepséggé leginkább. Mert más az, ha eljön a kenyéradó, nagy, őszi káposztaszüret ideje, mikor minden épkezláb ember töri

a torzsát, hántja a leveleket, zsákba, szekérre rakja s vásárolja a káposztahegyeket.

Méltóságteljesen, ráérősen aratnak. Dávid az árok szélére hasal, onnan nézi az ütemesen hajladozó derekakat. Mások, — gondolja — mint a moldovánok, egészen mások ezek. Van bennük valami nem természetes nyugalom. Már az arcuk is: egymáshoz annyira hasonló, merev, gyerekarcuk. Máté zömökebb, barázdáltabb ábrázatú, csupa mozgás minden szeme ránca, mosolya fintora. Máté meleg, mély, erősen hullámozó hanghordozással beszél... Ők: mintha megannyi ijedt kisgyerek énekelne egyhangú, dallamtalan éneket, magas cérna hangon. Igen, mint a gyerekek. Hiszen selypítenek is. A román szavakat is sziszegve mondják s azokat is úgy, amelyeket Máté tanított magyarul Dávidnak.

Máté az oka, hogy méregeti, figyelni Dávid őket? Úgy látszik, Máté okozza, hogy lassan-lassan idegenebb tömegnek érzi őket. Máté mindnyájuknál okosabb, különb, világ-látott, sok nyelven beszél. Ő lehetne a falu esze, irányítója. Ők tanulhatnának Mátétól és mégis ők húzzák valami különös ismeretlen erővel Mátét maguk közé.

Ersze lenne ennek az oka? — töpreng Dávid, — a szerelem? Vagy van itt valami nagyobb, titkosabb erő? Sokáig gondolatlanul hallgatja a sarlók szár-nyisszentő hersegését. Megriasztott fogolycsalád menekül kifelé a vetésből s az ügyefogyott, parányi csirkék rémült pittyegéssel bukdácsolnak át az árkon, éppen Dávid orra előtt. Ha ugrana egyet, tán elfoghatná valamelyiket.

Mihály buzgón szedi a markot az apja nyomában. A pázsma túlsó szélén Ersze halad az arató Máté után. Mámikó eddig már megfőzte odahaza a borsos krumplilevest... A túlsó tagon Antiék pengetik a sarlót. Ketten gyürköztek a jókora földdarabnak, Anti és Mária. És itt is, ott is, csángó gazdák és asszonyok hajladoznak. Lehetnek a mezőnek ezen a táján valami nyolcvanan. Magukban dolgoznak, napszámos nincs sehol. Csak Pekulár Mózi lohol nagy buzgalommal, vizes korsójával egyik családtól a másikig s lelkendezve kínálja a verejtékezőnek a hűsítő kortyokat. Erre törekszik Mózi éppen s erősen hadonászik karjaival, mintha akarna valamit mondani. Különös, hogy a legtöbb élénkség éppen a bolond arcán ül. Mindenki más vigasztalhatatlanul szomorúnak tetszik mellette, vigasztalhatatlannak, mert ugyanakkor semmi bánat, semmi kétség, semmi igazi szomorúság nincs bennük. Nem panaszkodnak, beteg nincs az egész faluban, nem is nagyon szegények. Mi lehet mégis az a megfeythetetlen szomorúság annyira hasonló arcukon? Bölcsék? Mindent megértének? — Ő nem, hiszen nagyon csodálkozó. Együgyűek lennének egyszerűen? Elmaradottak és ostobák? Nem lehetne azt se mondani: hiszen csángó fiú Robu is és Chelea is, eszesek, jó tanulók, minden cselekedetükön meglátszik, hogy sokra fogják vinni valaha. Mi okozza hát, hogy az első hetek

után, egyszerre azonos, megfejthetetlen tömegnek érzi őket. Lehúzzák Mátét maguk közé? Furcsa, csökönyösen állhata-
tos viselkedésükkel mintha azt fejeznék ki, hogy csak úgy
fogadják teljesen maguk közé, ha minden tőlük eltérő szo-
kás levetkőzik. És különös, Máté oly könnyen hagyta el azo-
kat a szokásait, melyek tőlük megkülönböztették. Úgy járt,
úgy tett, úgy beszélt épen, mint ők és ezáltal — ez a leg-
különösebb Dávid szemében — kevesebbé vált Máté. Még
a járása is ügyefogyottabb, esetlenebb lett, merevült az arca,
néha sziszegve beszél már. Azt mondta neki: gyónni kéne...
Az egykori, erős, önmarcangoló, lelkifurdalásaiban is nyu-
gód, külsőséges fölényrel viselkedő Máté megtört...

Gyónni akar, épen úgy, mint ők. Dávid már látta hu-
nyorgó szemében a nagy elhatározást...

Milyen másképen arat Máté, mint Anti bácsiék! Gyorsan
hajladozik, erős lendülettel vág. Most épen az ő sorához ér-
kezik Pekulár Mózi a korsajával. Nyújtja az edényt. S míg
Máté szájához illeszti a nyílást, a vén harangozó fontoskodó
arccal súg valamit az ivó embere fülébe. Máté meglepődik,
meg is tántorodik kicsit, érintetlenül adja vissza az üres
edényt. És fordul hátra, Erszének kiált. Az asszony szívére
szorítja kezét meglepetésében, elhajtja a kötözésre váró ké-
vét, belegázol a vetésbe, úgy szalad keresztül a tagon, egye-
nesen az apjához, borul a nyakába, hebegve, boldogan közöl
vele valamit. Öreg Róka rábólint, leteszi a sarlót, mosolyogva
sóhajt és ő is elindul tüstént. Kádár Péter tagjára igyekszik.
Már messziről integet a kicsi Anikónak, hogy hívja az apját
oda. Dávid elcsodálkozva áll fel a fűről, utánuk bámul és ál-
mélködve látja, hogy itt-ott, mindenütt, szerte a tagokon, em-
berek hajítják el a sarlót, kaszát, ott hagyják az aratatlan ve-
tést fényes délelőtt. Szaladnak a falu fele. Mihály szalad
hozzája, nekipirulva lelkendeni:

— Pszt! Dávid! Ez nagy, nagy titok! Látod, mennek elé-
be, hogy elrejtsek valamelyik csűrben vagy pajtában a csend-
őrök elől.

— De hát mi történt? — Dávid Máté felé pillogat. Máté
levett kalappal áll a levágott búzarendek között. — Mi ez,
Mihály?

A kicsi Mihály ellenzőt formál a szája elé, hogy a fü-
vek, de még a futkosó katicabogarak se hallják:

— Ott lehetsz, ha nagyon ügyelsz. Tudod, éjjel, valame-
lyik csűrben, ott szokott. Na, nem érted? Pekulár Mózi hírül
adta, azt jelenti ez a nagy készülődés, hogy megérkezett a
tekerő barát...

... Megjött, idő előtt. Mert hiszen csak új kenyérre vár-
ták. Tavaly tavasszal úgy ígérte. Nagy sora lehet, ha ilyen-
kor, szokatlan időben érkezik.

— Valaki nagyon áhította, — suttogják a faluban és
mindenki azon igyekszik, hogy szemérmesen elrejtse a ku-

tató pillantások elől önmagát. Mert hátha belelátni és hátha kiderül, hogy ő szükségeli a gyónást olyan igen nagyon.

— Kádár Péterék kerítetlen telkén a boronacsűrön kijár két gerenda hátul, a csűr mező felőli oldalán. Azt vették le tavaly is. Ott csináltak járást neki. Nem kapu az, nincs olyan csendőre a világnak, amelyik kapunak nézhetné. Mintha csak valami megvadult szarvasmarha verte volna le a rozoga csűr ingó oldalát. Két csokor búzakalászt is szürkodtak a levert résen a boronák közé, no, azt sem lehet azért jelnek mondani, épen csak, mintha a kis gyerekek díszítették volna fel csupa játékból a szuvas gerendaközöket aransárga, pergő, nehéz kalászokkal. Ignác Tamásné sötétedéskor saját hátnál cipeli oda a padlásán rejtegetett, deszkából tákolt „tér-gyeplőt”. Azt teszik a csűr egyik sarkába, betakarják széken, kihímzett, írásos, piros szervétekkel. Güzü Jánosék szokták elhozni mindörökké a kicsi kerek asztalt s van Kádár Péternének arra szép, csipkés ágylepedője. A keresztet is el kéne hozni a Szentegyházból, meg a Szentségtartót is, csak hát az nagyon nehéz dolog, arra igen nagyon vigyáz Varga Károly uram. Úgy vigyáz ő a Szentegyházra, hogy annak ugyan még a tájékára sem mehet a tekergő barát. Vigyáz, vigyáz, mintha bizony őrá is nem vigyáznának? Az idén Szabó Péter tisztje lesz, hogy Varga deákra vigyázzon. Órá esett a sor, most aztán találja ki ügyesen, hogy miként. Tavaly tavaszon, mikor a tekergő barát ittjárt, akkor öreg Róka itatta Vargát három napon át. Akkor könnyű volt, épen Antal napja volt, hát úgy tett öreg Róka, mintha csak névnap szívésségről volna szó. Meginvitálta saját házába, levitte a boros pincébe, magukra zárta az ajtót, itatta, etette három napig szegény öreg! A végén aztán még ő betegedett bele. Dehát megérte, az a fő, Varga deák mit sem észlelt a nagy barát-fogadtatásból s a házanépe? Az nincs a deák pártján. Vargáné asszony is odajárt a csűrbe a tekergőhöz s úgy lehet, hogy még később se vallotta be azt saját hitese ura előtt. Vagy hogy csak tettetné magát a deák? S hagyja, hogy ilyenkor etessék, itassák, minden jóval elkápráztassák a szemét? Nehéz sor lenne kitudni. Mert az is lehet, hogy csak zsarolja őket s azért fenyegetőzik feljelentéssel minduntalan. Bárhogy legyen, az a lényeges, hogy Varga uram figyelmét eltereljék ezekben a napokban a falu dolga felől. Szerencse, hogy csendőrőrs csak a harmadik faluban állomásozik. S kékházbeli moldovánoktól nincs mit tartani, jámbor népek azok s tisztelnek minden csuhás embert, minden tekergő kalugyert, vándorló kuruzslót, még az olykor-olykor falujukon lengvel végek felé átszekerező csodarabbit is megsüvegelik...

Napszálltakor érkezett Bálint barát a falu alá. Letért az útról s a réten át haladt a házak felé. Mintha mind órá várna: kerítetlen szérük nyúlnak hívogatóan a rét tágasságába. Itt-ott hatalmas szénakazlak, jámboran ödöngő állatok a házak körül. Itt is, ott is lapuló gyerkőcök a szénaboglyák mö-

gött. Ahogy jön, egyenes derékkal, messze néző mosolygó arccal, madártutánzó fütyögések fogadják. Mint felriadt madár csippegése, úgy röppen fel a jel az egyik boglya tövéen s a másik kazal átveszi a hangot, visszafelesel s ő minden jelre mosolyogva bólint. Így közeledik lassan, ragyogó arccal barna kámszás barát a zöld mezőben. Szürkül a rét, szétrüskert formájába zárul s a kert ölén ott ásít a lyukas csűr oldal, szüette boronái közt érett kalászdíszekkel.

— Pici, kicsi, — fütyöl egy kicsi szalmakazal a csűr előtt, mintha mondaná, itt van, ez az, lépj be tekergő barát.

Bálint mély lélekzettel áll meg a csűr előtt, mosolygós arcát csendes áhítattal égre emeli. Vörösen ég a lenyugvó nap a háta mögött. Pillanatig mintha fürdene az alkonyégben, aztán könnyedén gyerekesen lebukkan, frissen felmarkolja a csuha két oldalát, még visszapillant hunyorogva az aludni térő nap felé, rá is kacsint, mintha mondaná: „hó, nézd csak, mit tudok” és fürgén bebujik a lyukon a csürbe, mint egy kis diák.

Levett kalappal, némán áll a nép a csürfalak körül, a nyitott kapuban és végig, Kádár Péterék egész udvarán. Szókehajú, mezítlábas gyerek-sereg topog a tömeg élén, lehetnek százan is egyévestől nyolc évesig. Bálint széttárja karjait szótlanul. Hároméves, maszatos arcú, pendelyes leányka furakodik előre, összecsapja apró kezeit és visítva röppen a szerzetes fele:

— Tekergőke! — tapsikol — mit hoztál nekem?

— Tekergőke, tekergőke! — kiabál, csipog, zsong a gyereksereg, megindulnak feléje egyszerre mind a százan, ölelik a lábát, ráncigálják csuháját. Egyik lelógó fehér zsinórjába kapaszkodik, csuhája zsebei után kapkod egy fekete szemű szemtelenke. Leül egyszerűen egy favágó tönkre. Karján az egyik, térdén lovagol a másik. Csatolja a karperecét, osztogatja a csilingelő érmeiket. Orrát töröli Margitkának, haját simogatja Péterkének, lovagoltatja Ferenckét. Csipegő, csicsergő, zsongó méhraj a csűr... Csak a felnőttek állnak némán, lehajtott fővel és türelmesen.

Igy játszadoznak félórán át. Akkor előlép öreg Kádár Péter, vállát veri fehér haja, földbarna arcán szigorú barázdák. A gyereksereg szépenve csitul, anyák húzzák magukhoz a kicsinyeket. Mindenik szorongat a kezében valamit, amit „tekergőkétől” kapott, mindnek arca örömtől fényesedik, de az izgalom visszafojtva parázslék már áttetsző bőrük alatt. Tudják ők, hogyha öreg Kádár Péter szól, akkor hallgatni kell.

Térdreereszkedik Bálint előtt a fehérhajú agg. Fogatlan szájjal, remegő alázattal köszön:

— Édesz Jézusz vezérelt, áldott legyen ő szent neve!

Bálint két kezét nyújtja a térdeplő felé, felemeli és magához vonja gyengéd szeretettel.

Vén Kádár Péter reszkető inakkal emelkedik. Öreg feje

a barát széles mellére hull, barázdás arcán végigesordul a könny,

— Imádd Isztent miértünk tekergőke, — suttogja — hogy legyünk népei nekie, mint egy, mi tiszta szívű kicsinyeink közül.

A szerzetes lehajtja fejét. Keresztet vet s a csűr porában térdre hull. Arcán mennyei ihlet tiszta fénye:

— Atyám, — fohászkodik — áldd meg Atyám a te népedet. Tieid ők. Gyermeteg lelkű jámbor híveid, sok-sok néped, földgolyód ezerszerezer fajtája közt a legjámborabbak. Népek kicsinyjei. Aggja, felnőttje, gyermeke, mind a Te arcod őrzi lelke mélyén. Ó, Uram, Te tudod: együgyűek ők, tudatlanok. Nem ismerik a betűt, édes Istenem, de az Irás, a Te evangéliumod romlatlanul lelkükben ég. Dadogó nyelven beszélnek, Uram, nem faj ők, nem nemzet. Ők csak a nép, Uram. Nevük gúnynév, atyám, igazi kilétüket egyedül csak Te tudhatod. Merev vonásaik mögött százféle fajtát kutathat a kontár tudós: Te tudod, az ő arcukon, e népnek arcán évszázadok, talán évezredek vihara simult el együgyű, boldog gyermekarccá. A megtalált, egy lényeges dolog földöntuli, mámoros örömet sugározza ez az arc, Uram, Feléd. Óh könyörgöm, mi Urunk, Jézus érdeméért ne engedd, hogy a bűnráncai szántsák hamis értelmet utánzó barázdákkal teli e nép gyermek-arcát. Könyörgöm, adj erőt nekik a Sátán kísértései ellen. Engedd, hogy mindnyájan igaz bűnbánattal járulhassanak Eléd. Engedd, hogy jöjjenek mind, kiket hamissággal, irigységgel, hazugsággal, vetélkedéssel s minden fellelhető bűnökkel üldözött a Sátán. Adj lelkükben, Uram, mély bűnbánatot. Óh, készítsd bűnbocsátó kegyelmed, megbánkodott szíveiknek.

Széttárt karokkal esdekel a magasságba. A csűr összeszaladó gerendáiban csipogó fecskéfészkek. Villásfarkú fecske-apa röppen ki s ír kört riadt csipogással az imádkozó fejek fölött. Bálint átszellemült tekintete megakad a madár szálldosó röptén. Arcára széles mosoly derül, fölugrik s gyermekes örömmel kiált.

— Dicsérjük Istent, kicsiny testvéreim hangos énekléssel. Énekeljünk, mint ez a fecskemadár.

*

És énekelnek s imádkoznak megint. A beálló sötétben csak a tág kapunyílás szür gyér világosságot a mormoló tömegre. S hogy felbukkan a csűr alatt a hold, lassan két csoportra oszlanak. Lassan, lassan kifelé húzódnak a férfiak s a gyermekek. Asszonyok csoportja tömörül a barát mögött. Mert úgy kezdi mindig, az asszonyokkal a gyóntatást. Sietni kell, mert Isten úgy rendelheti, hogy hajnalra csak az emlékezete lengjen a feldíszített csűr elárvult falai között a tekerő barátnak. Sietni kell, mert sok a bűnvalló, s az idő

rövid. Rajtuk kell kezdeni, asszonyokon. Ő lelükre fenekszik a Sátán, őket sujtja a sors, hogy ne legyen kinek meggyónják hitük és egyetlen egy anyanyelvük szerint bűneiket. Az ő lelkeiket fenyegeti a pusztulás s bizony elvesz e nép, ha elveszett a nép anyáinak hite; Isten pedig, ki kiválasztja maga céljára a maga küldötteit, Lukács evangélista szavai-
val égette parancsát a tekergő barát szívébe, mondván:

„Azért jött el az Istennek fia, hogy megkeresse és megtartsa azt, ami elveszett.”

Bálint szerzetes kezénfogva vezeti a térdeplőhöz azokat, akiket a hitben elkallódás veszélye leng körül. Jött, hogy Isten nevében megkeresse és megtartsa azt, aminek elveszni nem szabad...

Lehajtott fejjel, egymásután járulnak elébe s suttogják fülébe illedelmes bűnvallásukat. Hosszú soruk mögött egyetlen férfiember áll. Máté az. Égő arccal, leszegett fejjel várakozik az asszonysereg mögött. Dávid ott lapul a csűr oldalánál, ölelésnyi távolra tőle s mint a megbűvölt, úgy kúszik egy-egy lépést Máté után a gyóntató felé.

Ignác Rózsa.

CSEREI SZASZ LÁSZLÓ:

VIG VIRÁG KELYHÉRE SOHSEM HULLHATOK...

Mint harmatcsepp,
ki csúf pókhálón fennakadt
— mely elzárja
az erdőn futó utakat. —

Vig virág szép
kelyhére sohsem hullhatok.

Csak lebegve
vergődök ég és föld között,
mint harmatcsepp,
ki pókhálóba ütközött.

† PATRICE DE LA TOUR DU PIN:

S Z E P T E M B E R F I A I

„Az ismert költő, Patrice de la Tour du Pin, a *Quête de joie*, *Lucernaire*, *Don de la passion* és a *Vie recluse en poésie* című kötetek szerzője, hadifogságban meghalt. Mint egy földértő osztag parancsnok hadnagya járőrszolgálat közben fejsebet kapott és elkezeredett küzdelem után 1939 október 17-én a németek foglyul ejlették.“

Véletlenül bukkantam rá a napokban erre a rövid hírre a *Journal de Genève*-ben. S amíg szomorú szívvel olvastam, felmerült előttem egy ragyogó nyári délelőtti képe: a savojai *Lac du Bouget* partján a *hantecombe-i* bencés apátság kertjében sétálgatok egy francia költővel, akit kortársai a legelsőkhöz közé számítanak, és a júliusi rózsák szomszédságában versekről, misztikáról, a francia lélekről beszélgetünk. Azután megszólalt a kolostor ebédre hívó harangja, a szerzetesek abbahagyták munkájukat s velük együtt mi is nekiindultunk a re-fektórium felé. Emlékszem: a tő másik oldalán éppen egy vonat haladt Olaszország felé. Ki hitte volna akkor, — 1937 nyarán — hogy háború lesz, és ez a csendes, finomarcú férfi, aki sokkal többet élt a maga álmvilágában, mint a külső világban, „mint egy felderítő-osztag parancsnok hadnagya“ fogságba fog jutni és fiatalon meghal?

A világháború kezdetén egy francia hadnagy hősi halált halt: Charles Péguy volt a neve; huszonhat évvel később egy másik hadnagy halt meg hadifogságban, miután egy évig feküdt kórházi ágyon súlyos fejsebével. Mindketten költők voltak, s most odaát bizonyára találkoztak.

Az erdőket körül a lenti köd megülte.
Mind pusztá volt, esőtől puffedt s hallgatag.
És soká fújt a szél, melynek szárnyán repülve
a vad fiak más ég tájára szállanak
magasan zúgva fönn, az est csöndjén, az ürbe.

Éreztem, szárnyuk ott az éjt szisszenve szelte,
amint letoptak a szirten keresve rést,

hogy ott rejtezenek, míg jó a naplemente.
Vígasztalan szavuk gyors madárrebbenést
vert föl, amerre nyúlt az árva lépök mente.

Hogy hirtelen beszólt az olvadás szobámba,
alkonytájt a vadont mentem meghajtani,
ködfátylas hold sütött, oly sápadt mint az ámbra,
s élém rémlett itt-ott szeptember fiai
bizonytalan nyoma, a szűk csapásba szántva.

Ködös, gyöngéd nyomot hagyott a könnyű láb,
kerékvágást szelt át vagy kábán megkerülte,
tán inni próbált itt az árnyban, majd tovább
táncolt, magánosan járt játékan örülve,
s a tartós alkonyat ázóttan szállt alább.

Elveszett távolabb a hársak közt, a lába
a porhanyós talaj már alig érte itt.
S én bízattam magam: tán megtér hajnaltájba
meglelni még sebes röptű testvéreit
s riadt félsz rázza, hogy tünt nyomuk nem találja.

Biztos megtér ide, ha e tájon suhant át,
a félhomályban, mely reggeltájt feldereng,
s az égen nagy csapat költöző madarat lát
s varázstól hajtva jön felénk szarvas-sereg,
amely elhagyja majd a tisztás mély nyugalmát.

Jeges világú nap kelt már a lépökön,
de engem gúzsba vert ott a csalóka várás
s a kóbor faunt láttam, amint vackán oson,
az őzbak inni jött félőn a hajnal párás
árnyán és fönn hollók rebbentek károgón.

És szóltam: magam is szeptember bús fia
vagyok szívem szerint, azzá tesz lelkem láza
s a kéj vérem minden csöppjén égő iga
és vad vágyamnak kell álmatlan éjszakázva
a szobák fullatag csöndjéből futnia.

Úgy bánik hát velem biztos, mint testvérével,
talán övéi közt ad majd nevet nekem,
hiszen szemem mélyén hívó, baráti fényt lel,
ha csak váró karom kitárva hirtelen
a tisztáson elé, így nem riasztom én el?

Félénken menekül, mint megsebzett madár,
de nyomon űzöm én, míg csak nem esd irgalmat
s megáll pihegve, nincs bizodalma már,
halálra hajszoztan, verten, két szárnya lankadt,
és tört fényű szeme csak a halálra vár.

De karom felveszi s ha majd elszunnyad ott,
lágyan símogatom két szárnya pelyhes dombját,
s a nád közé teszem vissza megfáradott,
kis testét, míg körül valótlán álmok fogják,
rá barátmosolyom hullat langy harmatot.

De az erdők körét a lenti köd belepte
s a zord észak felé fordulva kelt a szél,
s kit csüggedt szárny emelt, mind elmaradt megette,
és mind, kit veszni szánt, már halálba alélt,
bár más-más utakon tört egyazon terekre.

S mondtam magamban: itt e koldus mart kopárján
szeptember fiai nem szállnak már soha,
a csapatból tán egy tévedt csak erre árván,
hogy lássa, mily sivár az est és mostoha
e puszta lép, melyen a legenda se jár tán.

Kállay Miklós fordítása.

MAGYAR BAROKK HUMANISTÁK

SOMMER JÁNOS (1539 — 1574)

Ferdinánd, a „bécsi király“ viselte a magyar koronát, uralkodván Nyugat- és Északmagyarországon. Keletmagyarország és Erdély a nemzeti választott király, János Zsigmond kezén volt. Bécsben és Gyulafehérvárott egyaránt szöttek a terveket, miképpen lehetne a két magyar király országát egy fő alatt egyesíteni s ki-verní az ország harmadik és leghatalmasabb urát, a törököt. Három és félévtizede dúlt már a törökkel versengve, a polgárháború, amikor Bécsben az új magyar alkancellár fiatalos hévvel nagyvonalú elgondolással állt elő: Forgács Ferenc váradi püspök azt javasolta, hogy az udvar támogassa egy Heraklides herceg néven fellépett, Basiliscus Jakab nevű kalandor szándékát, aki a moldovai trónt igényelte. Forgács alkancellár kivívta, hogy Basiliscus magyar földön hadat toborozhatott, a magyar kamarától pénzt, a felvidéki kapitánytól ágyukat kapott. A kis had lengyel földön át kerülve, Erdély mögött betört Moldovába, szétverte Sándor vajda gyűlevészét s vezére, János Despota néven trónra lépett. Ezt a kalandos katonaeembert akarta a bécsi politika János Zsigmond hátába zúditani, míg saját hadai a Felvidék felől törnek Erdélyre. Történt pedig ez az 1560-as évek elején.

Hajdanában esztendőnkig tartott, ami mostanában hetek alatt zajlik le. Míg Erdély körül forrallak a katalant, János Despota saját portáját akarta tisztára söpörni. Itáliai eszmetemet járt császári testőrtiszt letére ambiciózusabb és finomabb lélek volt, mint hospodárelődjei, akik csak tivornyáztak és a népet nyúzták. János nyugati fejedelemséget akart teremteni Moldovából. Iparosokat telepített meg Szucsavában, koronát készíttetett és ünnepélyesen megkoronáztatta magát. Seregét magyar zsoldostisztek vezetésére és kiképzésére bízta. Lengyelországból katolikus papokat hozatott, hogy megreformálják a moldovai egyházat. Végletében azonban olyan papot tett meg püspökkévé, aki nemcsak művelt nyugati ember volt, de a szélsőséges. reformáció, az antitrinitárius irányzat híve. János építkezni kezdett, könyvtárat és kollégiumot alapított s büntette a laza erkölcsöket, a korrupciót. Ujabbán is támadt ilyen diktátor román földön; kérdés, ismétlődik-e mindig a történelem?... A kultúraterjesztő és purifikátor nem jutott odáig, hogy Erdélybe törjön...

Trónkereső útján szolgált seregében egy rongyos togátus: Sommer János nevű német diák, aki Lengyelországban kereste szerencsését, majd a magyar Felvidékre vetődve, végső nyomorúságában csapott fel

katonának. Midőn János Despota trónját jövevényekkel vette körül, udvari költőjévé a tehetséges humanista Sommert tette meg. Utóbb rábizta Kotmárban alapított könyvtára és iskolája igazgatását. Sommer eleven versekben írta meg a hadjáratot, saját katonáskodását, a trónfoglalást, az új berendezkedéseket s udvari humanistához illően dicsőítette fejedelmi urát.

A nyugatosdi nem tartott sokáig. A nép felzendült az idegenerkölcös uralkodó, a külföldről hozott fejedelemmé ellen, a nyugati papok, iparosok, katonák ellen. Sándor, az elűzött vajda törökök és tatárok kíséretében tért vissza és János Zsigmond is sietve küldte Moldovába hadait, hogy szabaduljon a kényelmetlen szomszédtól, akit Bécs küldött a nyakára. Sommer poétának versben és prózában bőven akadt leírni valója, miképpen verték agyon a „valachus“-ok János Despodát és egész udvarát. A könyvtár és iskola, melynek alapításánál a költő Hunyadi Mátyás királyunk emlékéért idézte fejedelme elé, lángok martaléka lett s a kalandos ifjúságú humanista a békés stallumból ismét világgá futott. Medvebőrös hegyi pászornak öltözve mászott ki az ablakon, a fejedelemmé kíséretében édes-kettesben vágott neki a havasoknak, mignem hónapokig tartó bujdosás után, Erdélybe ért. Több helyen iskolamester, végül feleségül veszi Dávid Ferenc leányát és a kolozsvári kolégium rektori székébe ül. Itt se melegekedhetett meg. Esztendőre már elvitte a pestis.

Sommer János tíz esztendei erdélyi tartózkodása alatt írta műveinek javarészét. Versben és szép beszédben siratta el János Zsigmond halálát. Verses krónikában sorolta fel az összes magyar királyok tetteit s egy szép nászéneket is szerzett. Világos latinsággal, könnyedén verselt. Erdély, nevezetesen Kolozsvár hitűjítási harcaiban is nevet szerzett. Emlékezetessé azonban kiváltképpen azért lett alakja, mert nyugati lélekkel álmodozta végig Basiliscus Jakabnak, a rokonszenves fejedelmi kalandornak kudarcában is annyira tanulságos moldovai álmát.

A szűkebb értelemben vett, az igazi Európához csak azok a népek tartozhatnak, amelyeknek volt renaissance-uk, — írja Huszti József. — Ez az Európa sokkal kisebb, mint a másik, amelyikről a geográfusok beszélnek. S vannak népek a geográfiai értelemben vett Európában, amelyeket a politikai konjunktúra fel-emelhetett ugyan, de utólag nem ajándékozhatta meg őket sem történelemmel általában, sem renaissance-szal sajátosan...

Az erópai szellem kincseinek őrzése és gyarapítása az újkor születésekor végképpen nyugati néppé avatta a magyart. Először a katolicizmus tette azzá, másodsor a humanista műveltség. A nyugati szellem mindkét hulláma északon Finnország és Lengyelország keleti határáig ért el, délen pedig a Kárpátok erdélyi koszorújáig. Ezt az évezredek történelmi tényét az utolsó húsz esztendőnek sem a régi, sem az újabb erőszakai meg nem másíthatják.

A MOLDOVAI ERDŐKHÖZ

Erdős hegyek, nimfáknak szép tanyája,
oláh földnek vadon hegyormain,
figyeljetez kegyelmesen danámra,
hallgassátok meg sóhajtásaim.
Hozzátok szólni tán utolszor bírok,
halott leszek hamar, hideg tetem;
költőtökért aztán hiába sírtok,
ha holttá váltam, néma, vértelen.

Hol is kezdődtek balsorsom tusái?
Hol kezdzem el siránkozó jajom?
Most egyre megy, künn, fagyban éjszakázni,
vagy hogyha barlang mélyében lakom!
Kilépni borzadok, megóv a rejtek,
és rettegek, hogy itt tör rám a vég!
Hisz megcsonkított holttestek hevernek
mindenfelé, irtóztató vidék!
Urunk szolgáit balszerencse úzte,
bűnünké lett, hogy dolgoztunk vele.
Minap szabad volt, most kötélén csüng le
Lusinszky püspök úrnó hitvese.
Fejedelmünknek bölcsös kis leányát
vadul széttépték, mint az ördögök.
A férj előtt az asszonyát levágják,
vagy fojtogatják, míg végsőt hörög.
A nagyanyát unokáival ölték,
akiknek bűnük semmi sem lehet.
S az idegenből jött gyanutlan vendég
most bárkinek szabad prédája lett.
Moldova csepp kis zugát sem kímélve,
mindenfelé véráztatott a föld.
A gyilkolásnak nincsen hossza-vége
s a düh ezernyi módon öldökölt.

Sor került rám is, tudtam ezt előre;
s hagyján, ha szittya kard végez velem.
Mit várhatok? Mit is remélek, dőre?
Miért aggódik szívem szüntelen?
Meghalni hagyján — ámde várni rémes,
hogy megkínoznak végtelen soká...
Ó, szörnyű nép, kegyetlenségre éhes,
te vadságban mértéktelen oláh!
Szelíd ehez szentélyében Diána,
Diomedés nem volt ilyen dühödt! —
Mikor hurcolnak rettentő halálra?
Már itt is van tán, végóráim ütött?
Mily boldogok, kik városokban vannak,
ahol vasajtó s bástya tornya véd.

Biztonságukban fittyet hánynak Marsnak
 s megvethetik veszélyes száz cselét.
 De én barlangba bújtam s még szerencse,
 hogy nem törnek reám vadállatok!
 S hogy még fejem vad horda nem kereste,
 Istennek forró hálát adhatok.
 Ki az, ki Moldva lázhevén se bámul?
 Tagadható-e, csalfalelkű nép?
 Fegyvert fogott volt Demeter csalárdul
 és fejedelmünk ellen harcba lép.
 Ruténországból indult el hadakkal,
 hogy tájainkon győzelmet vegyen,
 De fejedelmünk már elébe nyargal
 s tábort se verhet Moldva földeken.
 Vesztére esküdt mégis mindenképen,
 hogy meg ne ártson néki már soha:
 Irratta néki cifra, szép levélben,
 hogy ölve már urunk, a Despota.
 Órája vár most joggal Moldva trónja,
 sokan felkínálják ezt néki most.
 Így esvén dolga, útját el ne tólja,
 de vegye át a kormányt hamarost.
 Demeternek megártott a csalétek,
 mert csak háromszáz harccsal bejő.
 Elég pompás volt ez, mint díszkíséret,
 de harchoz semmi ily csekély erő.
 S míg hódolatra várva jött be fennen,
 csalárd ellenség áldozatja lett.
 Népét levágták gyáva küzdelemben.
 Magára hagyva most már mit tehet?
 Így Despotánk őt most egy várba zárta
 és Laszkytól hiába várt segítyt.
 Mihez kezdjen? Bízna ügyét futásra?
 Menekvést ettől bizvást nem remélt.
 Köszvény is bántja, nem kezdhet szökésbe;
 elnyomták végül, láncra verve őt.
 Vitték kegyetlen Szolimán elébe,
 ki is végezték a szultán előtt.

 Átverték őt magas karóba vonva,
 barbár halállal ily bús véget ér.
 Ez lett a vége s a háború magva,
 hogy csellel pusztult a nemes vezér.

 Ti, erdők vagytok szózatom tanui,
 kiknek panaszlom bujdosásomat.
 Ti láttátok keservesen kimúlni
 a rab vezért vad gyötrődés alatt.
 S látjátok, holttest nyugszik annyi szerte,
 hogy minden lábnyi térséget betölt.

Nincs hátra más, csak fejedelmünk veszte
 s az én véremre szomjas még a föld.
 Ha így tetszett a büntető egeknek,
 urunk házára törjön a világ:
 Engedjétek, hogy kissé megpihenjek
 s ne áruljátok el nyomom, ti, fák!
 Én halhatatlan szóval megdicsérlek
 és törzsetekre vésem fel dalom.
 De versemnek, jaj, ellenáll a kéreg
 s betűimet fel nem karcolhatom!
 Mi vár reám? Olvassak vést e jelben?
 Nem ad az erdő nékem rejteket?...
 Akármikép lesz, tűröm rendületlen,
 míg védelmemre Isten nem siet!

(XIV. elegia.)

MÁTYÁS KÖNYVTÁRÁRÓL A
 MOLDOVAI FEJEDELEMNÉL.

Despota, nézd szintén, szomszéd föld volt fejedelmét,
 Mátyást, Corvinok nemzete adta királyt:
 Mennyi igyekvéssel gyűjté, gonddal, kegyelettel,
 össze a jó könyvet szent palotája fokán.
 Gyorsan elérte a jót, mire tört ifjúkora óta,
 szinte tudós lett már gyermeki éveiben.
 Bármilyen jeles könyvünk van még ős Róma korából
 s ő Görögországból, megveszi mindazokat.
 Bósz Szolimán, te török szultán, verjen meg az Isten!
 Mért dúltad fel a dús kincsek e szép tömegét?
 Hát nem elég teneked, Magyarország városa, népe
 árvultan zokogott holt fejedelme fölött?
 Még ide is nyúltál durván barbár kezeiddel,
 azt a szegény könyvtárt lábaid eltapodák!
 Könyvei tárházát széthordta a harcosok alja,
 Mátyás híre-nevén mégse vehettek erőt!
 Élni fog és áldott Mátyás neve mindig, örökkön,
 barbár horda silány üszkeket átragyogón.

Itt van a példa, kövesd: s meg nem halhatsz fejedelmem,
 íme, előtted az út, ez visz a csillagokig!
 Én meg emitt buzgón a diákcsapat élire állok
 s hív munkával most kezdjük a nagy tanulást.
 Már a diák nyelvnek szépen vetjük meg alapját,
 tudni fog is latinul szólani egykor e had.
 Lelkemből hiszem én: Hidd el, meg nem csal Apolló,
 majdan a sok kiadás haszna begyül hamarost.
 S nem nagy a költség most, ami ifjaidat gyarapítja,
 áldani fogják ők egykoron érte neved!

(Clades Moldavica X. elegia.)

Fordította: Geréb László.

IJJAS ANTAL:

KÜLVÁROSI ÉJSZAKA (1931)

REGÉNY

V.

Ha az ember egyszer elkezdte, az élete észrevétlenül csúszik át az éjszakába.

Háromszor egymásután volt éjszakai „kenyérkeresés” a vásárcsarnokban, a harmadik után olyan fáradt vagyok, hogy végigaludtam az egész napot. Este volt, amikor fáradtan, dideregve kimászom az ágyból és felöltözöm; a külvárosi garázsház udvarának ívlámpái élesen világítanak fel alulról a szobám mennyezetére, meg sem kell gyujtanom a lámpát úgy öltözöm fel, — el kellene menni valahova, valami olcsó kávéházba, írni is kellene és nincsen tüzelőm.

Odakünn a Nagyfuváros-utcán meglátszik, hogy szombat-este van, fagyos ködben vörösen világló lámpák alatt hazatérő, üres társzekerek dübörögnek, az Eldorádó-mozi sarkán az utolsóelőtti előadás kezdetére állongók várakoznak, a borbélyüzletek nyitva, a kocsmák párától elfüggönyözött ablakai mögött vidám zaj. Ezen az estén sokáig ácsorgok a Kovács-féle étkezde sárgafüggönyös ablakai előtt. Istenem, mennyi mindennel viaskodik ilyenkor az ember! Takarékoskodnom kellene, mert itt az elseje, ugyanakkor vágyakozom a fényre, füstre, melegre, zajra, emberarcokra és igen: szeretnék enni, valami meleget is. A hideg meggörnyeszt és szinte éget, végre hát benyitok.

Odabent éles fény, zaj, meleg, a fogások csak úgy daga-doznak az odaakasztott kabátoktól, a szemüvegem elhomályosodik a meleg és az étel gőzétől, le kell vennem és meg kell törölnöm és csak akkor válik valósággá a világnak ez a darabja. A külvárosi utcáknak többnyire jobban kereső fiataljai járnak ide s a két nagy szoba este mindig zsúfolt, leginkább szombateste, nagyjából csupa ismerős arcokkal, — egymást gyakrabban látni itt ismeretségnek számít, a modor egymás felé sokkal emberibb itt, mint akárcsak egy társadalmi alosztállyal feljebb, mondjuk a kispolgárságban.

— Tessék erre! — s a fiatalabb, csinosabb kiszolgálóleány végigvezet a zsúfolt asztalok között — már régen látuk, hozzák-e levest is?

A leves, amit hoz, kicsit sovány és zöldes külváros-étkezdei húsleves, de forró és izes és amikor föléje hajlok, amint ott áll a sarokbaszorított apró asztalon: az étel és az élet fűszeres illatával folyja körül arcomat. A sárgamintás falon egy hetinaptár és rajta a holnap napról: Advent első vasárnapja.

A belső szobában tálalószekrényen egy grammofonlemez har-
sog valami amerikai filmhez való songot, és azt, ami körülöt-
tem van, az a maga kultúrájában és életideáljaiban nagyobb
joggal tartozhatnék Amerikához, mint Magyarországhoz.
Ezek a munkásleányok, akiknek tarsolyaiban ott van a heti-
fizetés borítéka, a szombatestére kékruhába öltözött vörös-
nyakkendő fiúk, sokkal inkább a filmek Amerikájának él-
nek, mint azt gondolná az ember. Ők nem tudják, de mégis
az amerikai sweetheart, a boy, a girl vagy boxbajnok vagy
gengszter, a legtöbben még ezeket az amerikai songokat is
dúdolják jól-rosszul angolul; a mellettem lévő asztalnál egy
csinos, sovány, feketehajú leány zümmögi bele szavait a
fénybe és az ételgőzbe, közben ránevet a fiújára, aki most
van, — amióta idejárom már a harmadikkal jár együtt, ezt ők
úgy hívják, hogy az a vőlegénye. Az élet nem magányos és
nem szomorú ebben a zsúfoltságban, különösen a fiataloké
nem, a legtöbben még táncolni is mennek valahova ma este,
külvárosi tánciskolába vagy valamelyik még kivülből eső,
már egészen vidékies nagyvendéglőbe, vagy egyletbe; közel a
Magdolna-utcai szakszervezeti székházba, magam is nem egy-
szer megnézem a táncestét. A feketehajú leány, — Bözsinek
hívják és valami Kőműves-utcai nagy paplankészítő pince-
üzemben dolgozik — rámnevet szép és keskeny, kissé lázas
szájával s szemeinek azzal a sötét tündöklő villanásával —
ami mögött a láz és a fiatal érzékek ébersége világít. A vele
ülő fiú hallgatag, keskenyarcú és okos szemű szervezett mun-
kás, — nagyon jól keres, írói ambíciói is vannak, vasárnapon-
ként a kávémérésben végigolvassa az összes lapokat, azokban
találkozik néha a nevemmel s amikor legutoljára itt voltam,
átült az asztalomhoz és elbeszélgettünk. A szakegyletnek ő a
könyvtárosa, de már elolvasta minden könyvüket, vannak
Jack London kötetek, amiket kívülről tud, s pontosan látom,
hogyan viaskodik benne két vonzás: egyik az írás aszkéziséé,
az az út, amit Jack London írt meg Eden Martinban, a másik
pedig ez a sötéthajú és sötétszemű leány, a maga lázas élénk-
ségével, a tuberkulotikusoknak azzal a villámgyors, intuitív
intelligenciájával, ami itt oly meglepően gyakori. Az élet
majd eldönti mi lesz erősebb. És az egymáson át dúsán ága-
zódó sorsok és vonzatok felett keserűen, mint a füst leng a tű
alatt keringő lemezről egy mély, sötétfényű asszonyi hang,
valami mélyhangú, amerikai songénekesnőé, szinte látom a
falakon, a fagyoskodó éjszakán túl az európai városoknak az
égre felsugárzó fényhálója felett, és a szeles, koromfekete,
viharzó, téli Atlanti Tengeren át, látom szép édes és elvirult
arcát, amint szívének és érzékeinek magányáról énekel a sza-
vak között újra és újra ott sóhajt a szó, mint valami síróan
hízelkedő asszonyi suttogás: Lonesome. Egyedül!.

De étel és éhség, vágy és magány, vonzatok és taszítódá-
sok felett, a külvárosok felett és a dómok felett: holnap lesz
Advent első vasárnapja és én a távoli gyermekkorból, a

szombathelyi dominikánus zárdában töltött évekből hallom a kórusteremből kiszűrődő hangokat, amint zengő léptekkel, szinte lábujjhegyen futva suhognak a folyosón a tündöklő és rettenetes Izaiást, aki az étel és élet, vágy és magány, vonzódások és taszítások szövedéke közé fonódott emberiség nevében sikoltott fel az akkori Nagy Advent idején:

*Ime, ezt mondja néked Istened,
ezt mondja neked Ő, ki téged alkotott,
ezt mondja neked Ő, aki kiformált téged
ezt mondja neked Ő, aki Reád vigyázott
anyádnak méhében és azóta is:*

*Úgy öntöm ki magamat a szomjazónak mintha víz lennék,
mint áradást a szomjazó mezőnek,
kiöntöm lelkemet minden nemzedék felett,
áldásomat a nemzetek felett:*

*és a füvek között elővirulnak
mintegy a folyók partjai mellett
a suhogó fűzek!*

Amióta itt élek köztük sokszor viaskodom azzal a kegyeletani kérdéssel: vajon milyen a kegyelem műve bennük, milyen utakat választ az életforma a nyomorúság, az amerikanizmus és a proletár eszmék ellenállásainak áttörésére. Nehéz és kemény kérdés, — évek mulva sem tudtam válaszolni rá.

— Abonáljon nálunk a kis doktor úr! — mondja a főnök, aki megjelenik asztalomnál. — Ritkán van szerencsénk! — Azonban és mogorván elhárítom; fölösleges neki tudni, hogy azok a vendégek, akik hozzá járnak, azok toronymagasan állnak az én anyagi helyzetem fölött.

Nyílik az ajtó, a köd és a hideg csak úgy dől be rajta, s a faggyal együtt, maga is félig jéggé váltan belép a csonka-kezü Pista. Fiatal fiú, a körfűrész mellett dolgozott, s az levitte a jobbkeze fejét. Valami heti kárpótlást kap, azonkívül a belvárosi utcákon mutogatja azt a lilárafagyott csuklócsonkot, amivel a jobbkarja végződik. Koldul és minden este itt szokta megszámolni a pénzét; krajcár- és tízfilléres-halmot rak ki maga elé a piszkos terítőre. Azt mondják, hat-nyolc pengőt is összeszed naponta.

Bejön, lyukaskönyökű barna kiskabátban, vékony nadrágban — ez a foglalkozásához tartozik — egészen át van fagyva, — és mivel nincsen másik hely, az én asztalomhoz ültetik le. Szinte valami vadállat ellenséges dühével ül le, testileg és lelkileg telesebződve és belül a fagytól, a koldulás gyűlölködő dühétől, a krajcároktól és tízfilléresektől, amikbe pedig betegesen szerelmes.

— Hideg! — üvölti és lecsapja a kanalat; neki nem lehet eléggé forrón hozni a levest, s ő mindig goromba a pin-cérlányokkal, mert azok nők, elég csinosak, mert húsz fillér

borraalót hagy nekik, mert ő maga tetőtől talpig betegséggel s a gyűlölet gennyével van tele, s ez szinte fröccsen minden szempillantására és mozdulatára. Csak erre költ, hogy este itt jóllakik és fölmelegszik, azonkívül állati és konok ragaszkodással őrzi pénzét.

A pincérlányok egykedvűen túrik durvaságait, hozzák neki a mégforróbb levest. Szinte reszket, amikor eszik. Ismerem jól az érzést: ha így át van fagyva és át van éhezve az ember, szinte a könnyek indulata tör rá. Enni: ez is halálosan komoly, súlyos és nagy dolog itt lenni a mélyben!

(Folyt. köv.)

Ijjas Antal.

TŰZ TAMÁS:

TESTVÉREIM, HIGGYÉTEK EL...

Én nem vagyok se egyszerűbb, se több;
elomló lobbanás a föld színén,
a csillagoknál nem vagyok különb
s a fűszálakhoz úgy hajlok le én,

hogy kék szememben égi tükröt látnak.
Az erdőben ha egymagam bolyongok,
bizalmas szókat suttogok a fáknak
s csak látnátok, hogy mennyire szorongok

az őzekért, ha jó a durva tél.
Elmondom néktek azt is, hogy ma sírtam.
A dombtetőn süvöltve szállt a szél
s egy kék koporsót néztem lenni a sírban.

Sokszor ha némán rámborult az este,
nem vonzott már az álom és az éj,
szemem az ablakok tüzét kereste
s ott tündökölt a lágú fehér karéj

az asztalon s a gyermekek kezében...
higgyétek el, hogy testvérem a föld,
a fű, a fák s a csillag fönn az égen
s hogy nem vagyok én senkinél különb.

VERES ESZTER

I.

Nem kell most
fiúcska
sem kicsi
leányka
szép Veres
Erzsinek
csak pásztor
subája
zöld fenyő
árnyába
sombokor
tövébe
szerelem
fészkebe.

Esthajnal
csillagát
feljönni,
ha látja
bujtatja
bé lábát
cifra kis
topánba
gyöngyös
topánba
karsu két
bokáját
surranó
topánba.

Kendejét
terfti
patyolat
vállára
futásra
csalja őt
vad pásztor
tanyája
szép legény
hívása
mord patak
zúgása
nászt kérő
furulya
sírása.

Ha égen
a csillag
s holdkarély
fehérlik
csak akkor
búcsuzik
zöld fenyő
árnyában
sombokor
tövében
kedvesse
karjától
édesse
szemétől
villás kis
bajszától
csók kérő
szájától
szerelem
fészkeben.

II.

Havasról
éjféltajt
sűrű nagy
sötétben
lófejű
gonoszak
pokolról
kélt rosszak
egymást is
csikarva
falura
leszállnak.

Vérivó
vacsorát
vinni fő
gonosznak:
égő ujjú
kosznak
szerte-szét
szélednek
házak közt
futkosnak

ajtókon
benéznek
ablakon
beszöknék.

Jaj most
az élőnek
kis gyermek
húsának
apró szűz
vérenek,
kit nyársra
kaphatnak
gonoszak,
éjjelén,
javasok
hajnalán
kasukba
taszítanak.

Fussatok,
fussatok
két kicsi
árvácska
apátok
halálba
vad szikla
mélyében,
anyátok
messzi van
szép pásztor
ölében.
Fussatok,
fussatok
szent kereszt
tövéhez.
Gonoszak
szájából
freccsenő
zöld mérget
fedjétek
gyöngy-füvel,
varázsos
szent füvel
mi sarjadt
kilenc hold
téli hold
fogyásán

fussatok,
fussatok
kárhozott
ne lásson.
hét patak
forrásán,
hét ösvény
fogyásán
útvégi
faszenthez
lélek el —
ne kárhozz
fussatok,
fussatok
szűz Márja
fiához.

III.

Jő haza
szép Erzsi
meleg még
telt keble
kendjét
levetve
csipőjén
hordozza
szép lába
fáradtan
kéjvágtyól
berugva
reszketve
most hozza.

Szép lába
változik
gyökeres
tuskóvá
két karja
csapódik
égfele
dobódik
mint látia
két vérit
szívből nőtt
csibéjít
gonosztól
üzetve,
lófejű

banyától
futtatva
ösvényen
szalajtva
iszamon
szöktetve
sövényen
szegény két
árvácska
iramlik
serényen.

Boszorkány
veti most
elibük
rőt haját
jaj neked
egyvérem
ha talpad
reá hág,
Jaj nekem
Istenem
egvszülött
gyöngy szemed
fiacskám
szép szemed
tán többé
sohse lát.
Jaj neked
leánykám
én vérem
szülöttje
ne lépjél,
ne hágjál
gonosz rőt
fürtökre.

Két gyerkőc
nem nézi
nem ügyel
futtába
hová lép
a lába
boszorkány
rőt haja
sercegve
kap lángra
s kénesen
kékesen

füstölő
pokoltűz
szökkenik
az égig
szál fenyők
hegyéig.

Két riadt
árvácska
kosfejű
rosszlelek
gonosznak
szarvára
felszúrva
ficánkol
két kezük
két lábuk
rőt lángon
ott táncol.
Szép Erzsi
mint látja
megkövül
kék szeme
kővé lesz
két lába
kővé vál
lágý teste
mellette
kedvesse
mind rázza
hiába,
nem ébred
csak áll ott
fehéren
az erdő
szegélyen.
Nem mozdul
a szeme,
nem szólal
a szája
nem moccan
a lába
csak áll ott
boldogan
két kicsi
gyerkőccel
hideg kő
haláiba.

Cserei Szász László

VÉGH GYÖRGY:

A MALAC

Körtét szedtünk tegnap, a kanász is ittjárt,
megtömte zsebeit, elvitt egy tarisznyát,
sokat vihetett el, megártott a körte,
hiába vártuk ma, nem szólott a túlke.
Kicsiny malacunk meg sírdogált az óban,
nem lett az csöndesebb, rá akárhogy szóltam.
Gazdája is mondta: ne ríjjál kis malac,
beteg a kanászkod s ha rísz is ittmaradsz.
Nem lett az csöndesebb, sivalkodott egyre;
futkosna a réten, jaj, de henteregne,
föltúrná a földet, kincset is találna,
csak ne lenne itthon, lenne a határba.
Nem lett az csöndesebb, a moslék se kellett,
nem tudtam aludni rőfögése mellett,
megint csak kimentem s szelíden rászóltam:
nyughassál már végre, aludjál az óban.
Nyöszörgött egy kicsit s hozzám dörgölődött,
nem nyugszik már ma ez, belébujt az ördög,
meg aztán lehet, hogy elátkozott tündér
s táncolni szeretne kinn a tótükörnél.
Megszántam szegénykét, — jól tettem-e vajjon?
elvittem sétálni s nehogy elinaljon,
nyakába madzagból hurkot is vettem
és mint a kiskutyát, pórázon vezettem,
azaz ő vezetett nekiiramodván,
futott a kerten át, meg a patak partján,
amíg szusszal bírtam, addig futott velem,
s az erdő közepén megállott hirtelen.
Göndör farkincáját megcsóválta szépen,
azután rőfögve lehasalt elébem,
megnyalta kezemet, hálálkodott nagyon:
jobb kinn az erdőben, mint benn az udvaron.
Bárcsak tündér volna! Táncra kerekedne,
de talán szégyellős, vagy nincs hozzá kedve:
nem akar táncolni, szunyókál a napon,
— miért is nem hagytam inkább az udvaron?!Nem akart táncolni s egyre nőtt az árnyék.
Behunytam a szemem, mintha szundikálnék,
hátha tán erre vár, — de hiába vártam,
kicsiny malacunk csak hentergett a sárban.
Ezért hoztam én ki? Hát... hát mégse tündér?
Bárcsak kutya volna, elvinné a sintér,
így mit kezdjek vele? Fogtam a madzagot,
kicsiny malacunk meg utánam kullogott.
Szégyelte magát, hogy nem lehetett tündér,
s nem táncolhat nékem kinn a tótükörnél,
csak olyan kis malac, mint a többi társa,
s még éjjel elszökött, — nem volt maradása.

EGY FEJEZET AZ ARS POETICÁMBÓL

Elméletből nem írtam verset:
vagy bor sírt bennem vagy a szerelem
vagy véremmé vált mások vére, könnye,
s tört ritmusban mások sírtak velem:

Vagy olykor vadul nagyot nyujtózkodtam,
ha favasz terült lábaim elé,
vagy az asztalra csaptam vad dühömben,
hogy minden izmom megropogt belé.

Gatyát szóttek rám, fel mégsem vehettem,
és hordtam kényes úri pantallót,
és ha kemencét akartam leírni,
írtam helyette barokk kandallót.

A fejemet meg kis tudós tojásként
hordtam kevélyen, büszkén, magason,
s tán valamelyik jó öreg apám még
kecskéket őrzött fenn a havason.

És láttam azt, hogy minden szóm hazugság;
ezután hát minden másként legyen:
és kecskét, birkát őrző ükapám
nyomán én járjak által a hegyen.

Mert kecskét őrző ükapámban is volt
annyi szépség, mint bennem s bennetek,
s ő hívott, hogy én zengjem el a nótát,
amely az ő kürtjében bennrekedt...

Ezt a nótát az erdők orgonálják
s jégpáncéltól szabadult patakok,
a végtelenbe messze nyuló rónák
s gatyába járó bámész magyarok...

Tollfosztáskor vidám mesék járják,
s az eke után valaki dalol;
és ez a mese, ez az árva nóta
nagy mélyen belém fájtak valahol...

És ezt a nótát kell kiénekeljem;
nem elméletből: kényszerből csupán.
A föld hasad, barnán, szeliden fordul,
s én ballagok az ekevas után...

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

ÉRDEMES VOLT-E MEGKERESZTELKEDNÜNK?

Jegyzetek nomád rokonnépeink történetének margójára. (Németh Gyula: Attila és hunjai. (Magyar Szemle Társaság.) Juri Semjonov: Szibéria meghódítása. (Athenaeum kiadása.)

Időben és történelmi tárgy tekintetében messze áll egymástól ez a két könyv. A *Németh Gyula* szerkesztette „Attila és hunjai” a hun rejtélyt igyekszik megvilágítani legszigorúbb mai tudományos eszközeink segítségével. Leginkább a kereszténység első öt évszázadában velük kapcsolatban lejátszódó események kerülnek ebben a könyvben történelmi megvilágítás alá. Ezzel szemben *Juri Semjonov*, a kitűnő orosz történész a XV. századtól kezdve írja meg hatalmas eurázsiai kontinens ázsiai részének évszázadokra terjedő fokozatos orosz meghódítását.

Azért írunk együtt a két könyvről, mert a két hódítás nagyjában azonos területen folyt le és Attila egyes népeinek maradványait a tíz évszázad múltán hódító utjukra induló kozákok és orosz kereskedők ott találták a végtelen délszibériai szteppéken, vagy feljebb, immár a jeges tundrák közé szorítottan, stagnáló életkép-telenségben.

Ha történelmileg nem is tudunk még világot deríteni rá, miként, mikor és hol, a magyarság mégis ott élt valahol az Attilát uraló népek tömegében a nagy hun hódítások idejében, mikor ezek a népek Eurázia minden tája felé kirajozva, egy félelmes szervező-erejű khán zseniális indítására, rettegésbe hozták az akkori kultúrvilágot. Ezt a lendületet később csak az avarok tartották meg, majd pedig a IX. századtól kezdve a magyarok. A pogánynak maradt népek azonban az avarokkal együtt mind letűntek, lehanyatlottak és ázsiai testvéreik az orosz hódítók többé-kevésbé tehetetlen hódoltjaivá váltak. Csak a magyar nép, a keresztény hitre tért magyar nép tartotta meg éppen kereszténysége folytán minden vihar és kiirtó törekvés ellenére fejlődésképeségét és missziótudatát. Akár közeli, akár távoli rokonaink az ázsiai nomádok, akiket az oroszok évszázados harcok árán sorra hódítottak és részben ki is irtottak, bennünket magyarokat szívszorongatóan érdekel, mi lett pogányságában maradt, pusztulásra ítélt néprokonainkkal, akiknek nagyrésze még az ortodox kereszténység fokára sem emelkedhetett fel. Ide-oda hányt, kozák vadász szákmánnyá korcsosuló néptöredékekké váltak mindannyian, akikről a magyarság nagyrésze csak szégyenkezve emlékezik meg, ha egyáltalán letagadni nem akarja őket. Sorsukban negatív példáját látjuk annak a kérdésnek, hogy mi lett volna a magyarságból, ha nem születnek szent, térítő királyai, Szent Istvánjai, és Szent Lászlói. Ma nem lenne magyarság, legfeljebb valami kóbor néptörzs bolyongana valahol egyre ritkuló számban Eurázia szteppéin vagy jeges tajgáin és tundraidékén.

Jó ezt emlékezetünkbe idéznünk, amikor táltoskodók és pogánykodók akadnak országunkban is, akik titokban vagy nyíltan gyalázzák *Szent Istvánt* és *Szent Lászlót*. Szent Lászlót, pogány rokonnépeink megtérítőjét és beolvasztóját. Akadnak, akik szeretnék

visszapogányosítani a magyarságot, mert hisz a keresztény Európáért véreznünk kellett. (Legszentebb stigmái ezek népünknek!) Vagy nem akarnak tudni Szent István ezeréves törvényszabásairól.

Jó erről a kérdésről elmélkednünk kissé az eresztékeiben reccsogó és vérben-kínban ujjászülető Eurázia teremtő, vajdó forrongásának idején. Ezért emlékezem meg együtt a hunokról és a Szibériáról szóló két kitűnő könyvről. Ezért tapadtam multkutató, magyarságunk sorsát fejtegető és találgató kinlódó kíváncsisággal mindkét könyv lapjaira, hogy minél mélyebb gyökerű és minél egyetemesebb távlatba állíthassam be a magunk sorsát itt Európában. Szívszorogató tanulmányút volt ez így könyveken át is, mindenkinék ajánlhatom, hogy végigjárja a kétezer év nomád népeinek véres útját, mielőtt magyar sorskérdésekről ítélni kíván.

Gyerekkoromban romantikus regényiróinknál, Dugonicsnál és Jókainál, de még napjainkban is Kodolányi megszállottan ihletett Juliánus barátjának olvasása közben mohón lestem a kézzelfogható bizonyítékokat: honnan jövünk hát, mi volt a multunk? És minden könyvet egy kis csalódással kellett letennem, mert a végső kérdésekre nem feleltek eléggé, szomjas kíváncsiságot csak fokozni tudták s nem eloltani.

Németh Gyula és munkatársai sem felelnek igazában a kérdésre, mert még a mai tudományos világ sem tud igazi feleletet adni sem a hunok eredetére, sem a magyarsággal való vonatkozásukra. Tudományosan kényes eszközökkel készült a *Magyar Szemle Társaság* Attila könyve. Szigorúan megrostáltak benne minden adatot és a cikkírók is ellentmondanak imitt amott egymásnak. Talán túlzott is laikus szempontból ez a tudományos óvatosság, de mindenestre igen tiszteletreméltó és méltó a magyar tudományos élet színvójához. Felhasználják a több ezer éves kínai történeti forrásokat a hiung-nu nép őshazájáról, megismertetnek hun-hiung-hun népazonosság egész problematikájával. Égető szükségletet tölt be ez a könyv nemzetünk irodalmában.

Az egyes írókról csak röviden emlékezhetünk itt meg. *Németh Gyula* a hun nyelv kérdését kutatja, *Ligeti Lajos* az ázsiai hunok történetét, (mert voltak európaiak is) *Váczy Péter Attila* és a hunok későbbi történetét tárgyalja. *Eckhardt Sándor* a mondai Attila irodalmi emlékeit boncolja fel és figyelmeztet, hogy olaszok és franciák előtt ne nagyon dicsekedjünk a hun-magyar rokonság feltevésével, mert ezek a népek germán népek rombolásait is hunoknak tulajdonítják és egész vallásos legendakör alakult ki a vad pusztításoktól népüket megmentő szentekről és vértanúkról. Ezek a legendák mélyen gyökereznek nyugat régen-keresztény népeinek lelkében és a hun rokonság emlegetése előttük csak ronthatja a magyarság európai megítélésének mérlegét. Megszívlelendő *Eckhardt Sándor* tanácsa, de azért a tudományos felvilágosítás munkáját sem szabad elhanyagolnunk nyugat felé. Hiszen nem tudhatjuk, mikor derül ki tudományos exaktsággal a magyarság és a hunság közelebbi rokonsága. Európa felé akkor nem tagadhatjuk le többé ezt a rokonságot. Addig is fel kell tárnunk hát Európa felé is a hunok tetteit az akkori hódító népek történetébe ágyazva és ki-mutatathatjuk, hogy a hunok semmivel sem voltak barbárabbak, mint az akkori germán hódítók, a gótok vagy a későbbi vikingek, akik szintén tüzzel-vassal dúlták Európa kultúrtájjait, hogy azután a gótika virágozzék ki vérvetésük nyomain Franciaországban, Olaszországban és Németországban egyaránt.

Igen érdekes kérdés a hunság és germánosság negyedik évszáz-

zadbeli együttélése is, amikor a hunok germán, a germánok pedig hun neveket vettek fel és feltehetőleg a vérkeveredés is nagy volt közöttük. Amennyiben a magyar-hun rokonság tétele megáll, ezeröttszáz évnél régebb magyar-germán együttélésről is beszélhetünk. Attila maga alá gyűrte a germán fejedelmeket, később a germán törzsek kerekedtek felül és itt nyugszik valahol a Nibelungen Lied mithikus történeti magva is. Ebből a birkózásból és egymásbaolvadásból is érdekes következtetéseket vonhatunk le a mára és a jövőre vonatkozóan is. Annyit mindenesetre, hogy másfélévezrede egymás mellé rendelt a sors és mindig meg kellett találnunk az együttélés formáit. Az Attila könyv kitűnő szerzői közül mégis *Fetlich* Nándor archeológiai vonatkozású megállapításainak örülünk a legjobban. *Fetlich* Nándor, aki a szovjetoroszországi hunkori leleteket is felülvizsgálta legutóbbi orosz tanulmányútja alkalmával, bőséges képanyagot közöl Attila népeinek művészi kultúrájáról. A Rajnától az Uralon-túlíg ezeröttszáz éve hevtertek a földben ezek a pompás és kevésbé pompás harci és használati eszközök, amelyek az avatott tudós vizsgálata közben beszélni kezdenek most nekünk arról a kultúráról, amelynek hordozói Attila harcos nomádjai voltak. *Es ezek az emlékek rehabilitáló értékűek.* Bebizonyítják, hogy az akkori hunság az akkori germánsággal egyenlő kultúra birtokosa volt. Hogy a két nép nemesak neveket cserélt és vett egymástól, hanem kultúrában is egyformán volt adó és kapó fél. *Fetlich* Nándor olvasása közben nem szegyenkezünk, ha a hun-magyar kapcsolatokra gondolunk, hanem sokban megértjük azt is, hogy Árpád nomádjai miként válhattak mintegy varázslásra a középkori Európa egyik vezető keresztény népévé. Mert régi kultúrahordozó nép volt már ekkor a magyarság és a keresztény oltásra egyszerre csodálatos virágba szökkent ősi virtuális kultúrerejének minden lappangó és félignyilt csodája.

Szemjonov könyve Szibériáról szól és azokról a népekről, akiket messze magunk mögött hagytunk. Ezekhez a népekhez nem ért el Krisztus hódító és megtartó ereje. Ezek nem jöttek el őshazájukból. Ezek nem véreztek egy évezreden át Európáért. Ezekhez az orosz Európa ment el tűzzel és vassal. A moszkvai cár kozákjai hódították meg őket, egyformán vadászva az őserdőkben, szteppéken, tundrákon és taigákon tanyázó hiúzra, cobolyra, hermelinre és a bennszülött osztják, votják, kirgiz, csukes, kamcsadál, aleuti és szamojéd népekre. Ezeknek a népeknek a sorsa nem európai, nem keresztény sors volt, amely hősokeket és veszteségeket, sebeket és glóriákat könyvel el. Ezeknek sorsa az elmaradott, megállott, kiírtásra kész nomádok sorsa lett. Pedig mennyi nemes vonás van bennük is, aleutikban és osztjákokban, kirgizekben és kamcsadálokban. Csak éppen a kereszténység nem ért el hozzájuk és azoknak a kozákoknak zsákmányai lettek, akik feje fölött régi novgorodi templomi freskók tanúsága szerint glóriás szentek lovagoltak. Micsoda ellentétek, miféle sorsok, mekkora népi tragédiák játszódnak le előttünk *Szemjonov* könyvében, amely Szibéria meghódításáról szól. Soha érdekesebbet, szívet szorongatóbbat. Bárcsak olvasnák el mind pogánykodóink is a keresztények mellett.

Possonyi László.

K Ö N Y V E K

RÉGI HŐSÖK, MAI ESZMÉNYEK. (*Harsányi Lajos: Fejjel nagyobb mindenkinél. Sik Sándor: Zrínyi Miklós.*) A modern világ legnagyobb bálványja a rendkívüli ember. A vasreszelék tehetetlenségével sodródik mindenkihez, akiben az erő, az akarat, a mindennapinál nagyobb teljesítmény mágneses vonzását érzi. Érdeklődése nem áll meg a jelen határánál, a történelem embereire is rátapad s a középkori aranycsinálók mohóságával keresi a nagy, bűvöletben tartó rejtélyt: az emberfeletti emberség titkát. Napjaink népszerűsítő történeti irodalma, mely gyöngytől a salakig mindent elősodor a múlt mélyéből, ennek az egyetemes láznak beszédes fokmérője s egyúttal táplálója. A liberálizmus jelenre tapadó szemlélete után a lelkiség új hajnalát láthatnók e hős-kultuszban, ha arculatán nem viritanának ott a betegség lázrózsái. Az újvilág ezer eszközével tömeggé korlátozott ember sóvárgása ez a szabaddító hatalom után, sokszor pedig a folyton friss izgalmakat vadászó szenzációéhsége vájkál csupán a múltban az eszményt kereső lélek csillapíthatatlan vonzódása helyett. Értéktelen is nagyrészt ez az irodalom mind az egyén, mind a nemzet szempontjából, mert nem a ma kovászát képező eleven hagyományt hordozza és tartja ébren. Pedig az új világgialakulás viharában a nemzet nagy embereiben megvalósult és lerakódott hagyomány nehezeke tudja csak igazán biztosítani egy nép egyensúlyát. Ezért különös érték és építő nyereség *Harsányi* és *Sik* könyve: mindkettő az eszményi magyarság megtestesítőit idézi — azért, hogy „példa legyen most“.

Harsányi Szent László királynak állít emléket. Éppen alkalomszerűen, hisz ebben az évben ünnepeljük születésének kilencszázados fordulóját. Már csak a sovány Szent László-irodalom gazdagítása miatt is örvendetes jelenség a regény. Szinte szimbólikus jelentőségű az a szomorú feledés, mi a nagy lovagkirály történeti életének osztályrésze. Temesvári Pelbárt a középkor végén még azt mondja róla: „ámbrá eltávozott közülünk, még mindig uralkodik rajtunk.“ S egy-két század múlva már ő is belemosódott a többi király puszta nevénel alig tartalmasabb sorába s a nagyközönség tudatában még ma is ez a sorsa. Akár a nagy magyar középkornak. *Harsányi* ezt a homályba merült középkort eleveníti meg embereivel, mozgalmával és tájaival. Érdeklődésének középpontjában László áll: a szent. A szentséget azonban az élet ezernyi mozzanatában csillantja meg, s így a király emberi közelségbe kerül, a nélkül, hogy rendkívüliségből veszítene. Anyagát a legendák és gesták forrásából meríti s a modern tudomány új eredményeivel gazdagítja. De merőben másként ragadja meg a témát, mint a ma divatos regényírói. S épe ezért nem szabad könyvét ezeken a regényeken nevelt ízléssel olvasni. A középkori legendaíró alázatos, önmagát rejtő áhitata vezeti munkájában s csak a középkori olvasó tisztáa érdeklődésével lehet feléje közeledni. Ugy tetszik, nem is regény, hanem egy korszerűsített nagyarányú legenda. Nem lélektani rejtélyeket boncol, nem történelmi folyamatok okait nyomozza, hanem az élet természetes, eseményekben hullámzó folyását rögzíti meg: a regény régi mesélő változatát iktatja jogaiba újra. Előadásmódja is a középkori legendaíróéval rokon: nem a kezdetlegességben, hanem a meleg egyszerűségben. Tömondatot tömondathoz öltő stílusa a magyaros beszédmód egészséges színeit ragyog-

tatja. Apró leírásai, helyzetképei, hangulatfestései szemléletes módon bizonyítják, hogy nem a prózairó műhelyében alakult e nyelv, hanem a Rábaköz elragadóan finom hangú költője csiszolta lírai melegségűvé.

Harsányi a magyar középkor diadalmos hőjét mintázza meg, a győzelmes küzdelmek lovagját. *Sík Sándor* a tragikus magyart, a költő *Zrínyi Miklóst* támasztja új életre. Más a téma, más a könyv is. Tudományos munka s mégis oly érdekkeltő, oly lázasan izgalmas, mintha regény lenne, a magyar sors regénye. Ismét adósságot törlesztett a szerző. *Zrínyiről* éppúgy hiányzott a korszerű, új eredményeket és nézőpontokat érvényesítő ábrázolás, mint *Pázmányról*. Az író most is remekelt. *Pázmányról* szóló művében a méretek nagyszerűsége lepett meg, itt a téma megelevenítően izzó feldolgozása. *Pázmányt*, a nélkül, hogy az élet s a mű szerves egységét figyelmen kívül hagyta volna, ízeire bontotta s az analitikus tárgyalás módszerével rajzolta meg a pázmányi életművet. Most, a terjedelem korlátozottsága miatt is, más módszert választ. *Gyulai Pál* klasszikus *Vörösmarty-életrajza* az ősminta: az életfolyam születéstől tragikus elhullásig habzó sodrában szemlélteti mindazt, ami *Zrínyi* volt, hősi ember, nagyszerű alkotó, meg-rázóan mély és magyar gondolkodó, az ember, a mű és esztétikus „páratlan, művészi és hősi egysége“. *Sík* kiszabadította alakját a tudós adalékok ráarakódott történetekéből, feloldja a folyton diésért, de sohasem olvasott „unius libri“ végzetét s a tudós kötelező tárgyilagossága alól is felizzó költő rajongásával mutatja fel a saját veritékes munkája, tehetsége és a történelem kegyetlen sebeket hasító vésője révén kibontakozó magyart, a humanista „homo universalis“-t, a barokk „athleta Christi“-t, „a magyar romlás seculumjának“ *Pázmány* mellett egyetlen „Fénixét“. A könyv nem cipeli magával a tudományos jegyzetek súlyos koloncát s mégis minden sorának tudományos súlya van, nem igyekszik mindenáron problémákat megoldani, irodalmi szenzációkat kirobantani, csak a korszerű, a magyar értelemben örökkévaló küldetésű *Zrínyi* képét akarja megrajzolni s mellesleg, sokszor csak néhány mondat-tal, a szellemlátó, az aktív alkotó megérezésével old meg nemzedékek által vitatott kérdéseket. Tudományos munkáinak kedvelt szokását itt sem veti el: ahol lehet, hőseit beszélgetti s így a történelem ködös messzeségéből a jelen valóságává igézi a kort és embe-reit. Rendkívüli távlatúvá válik könyve azáltal az együttláttató művészet által, mellyel mint cseppben a tengert, egész Magyarországot, sőt egész Európát *Zrínyi* köré vetíti. A gondolat, a mondanivaló minden árnyalatát kifejező nyelve pedig csak fokozza azt az ellen-állhatatlan meggyőződést, amely a könyv elolvasta után megéri a lelkünkben, hogy a tudós mellett a költő alkotott itt a költőről remekművet.

Fényi András

TERNYEY ÁRPÁD: SAS A BALATON FELETT. Az ember kissé bizalmatlanul veszi a kezébe ezt a kötetet, a túlságosan hangzatos cím miatt; de gyanakvása a bevezető vers (*Férőkor*) melankólikus akkordjai után kíváncsi érdeklődéssé változik, és amikor a kötet végére ér, elgondolkozva kérdezi magától: mi a magyarázata annak, hogy ez a költő közelebb került a szívéhez — és még az agyához is — mint sok más lírikus, aki csak hideg fénnel csillog, de me-legíteni nem tud. Vannak versírók, akiknél a technikai tökéletes-ség, a fölünyes tudatosság, a formai virtuozitás megöli a költőt;

vagy ha jobban tetszik, akiknél a Claudel parabólájában szereplő Animus kiúzi otthonából hitvesét, az örökké daloló Animát. Ternyey nem veti meg az érdekes formai megoldásokat, (például, a *Háború van* komor hangulatát és szinte vizsgálatlan atmoszféráját elsősorban a tompa dobpergésre emlékeztető monorím idézi elő), felhasználja az *enjambement* által elérhető hatásokat (*Férfikor*), de elsősorban (természetesen ösztönösen) arra törekszik, hogy belső érzéseit és gondolatait szinte aszkétikusan leegyszerűsített formában közölje azzal, aki kötetét kezébe veszi. Ezek a versek tükrök, amelyekben a költő arca mögött az ember a saját arcát pillantja meg, eltűnt vagy élő érzéseit, pillanatnyi hangulatait, kétségeit, titkos gondolatait.

Skálája nem nagy: sokkal fegyvelmezettebb költőnek látszik, semhogy akár divatból, akár erőlelettel magatartásból számára idegen területekre tévedne. Baudelaire azért érezkedik az ismeretlen mélységbe, hogy valami újat hozzon fel; Ternyey inkább a mindennapi dolgok felé fordítja tekintetét és a pillanatnyi hangulatok, az emberi érzelmek mögött érzi meg és igyekszik megéreztetni a Végtelen jelenlétét. Versei gyakran csak egy-egy hangulatot rögzítenek meg, de lehetetlen nem érezni mögöttük a költő lelkében viharzó kétséget, harcot, a szomorúságnak és örömnnek viaskodását:

*Mentsétek meg a lelkemet,
mert rokon hangra nem lelek.
Ki egybecsendülne velem,
mint igével az értelem.*

(Ezüstharang.)

Érdeklik a lélek nagy problémái (*Isten pontosan méretez*), éppúgy mint a magyarság sorskérdései, de fegyvelmezettsége minden szertelen hangtól visszatartja. S ha egyik-másik versben át is töri a lira korlátait s a retorika veszélyes területére téved gyorsan visszatér oda, ahol költői tehetsége maradéktalanul érvényesül. Ezek a versek (*Kis körtefa köszöntése*, *Esti szél*, *Fák alatt*.) Louis Mercier és Francis Thompson költeményeire emlékeztetnek.

Szabó György.

JÁRNEFELT: KOIVIKKO LAKÓI. (*Athenaeum*.) — *Sok csodálatos van a világon, de semmi sem olyan csodálatos, mint az ember.* Sophokles eme igazsága jut az eszünkbe, mikor letesszük *Járnefelt* könyvét. Egészen különös világ: egészen idegen tőlünk és mégis egészen a miénk. Idegenül északi a milliő, de mélyen a miénk a miliőben vergődő ember. Egészen egyszerű mese, egyszerű probléma, egyszerű helyszín és környezet, mint amilyen egyszerű Észak; az életért küzdő ember primitív világa, a hófedte tájak, a különös nyár, amikor az égő fa füstje messziről érzik a levegőben. Az udvaron sorban állanak a frissen font kosarak, az alig meghántott fából készült létrák, dagadó dongájú kádak. Ebben a környezetben folyik Helge élete. Álmai, vágyai nem szöknének messzire: a maga barkácsolta csónakot akarja rátaszítani a tó vizére. Erről álmodik. Elgondolja, hogy mint örvendeznek majd árva nővérei, ha a szép csónakkal szelhetik a tó vizét. Nővéreiért él. Mert hát mit is hagyott örökölni rájuk apjuk: egy kis kunyhót csupán. Ebből a kunyhóból el kell költözniök és új hont kell alapítaniok: Koivikkót. Az életük olyan símán siklik, mintha Isten olajozta volna az útjukat. A csónak lassan épül. Egyszer azonban Helge életébe betoppan Maija; befészkel magát anélkül, hogy Helge

testvéreit kiszorítaná. Apró, elsimítható családi félreértések felhőzik Koivikkó egét. Érezzük, hogy a viharak el kell jönnie. Egy napon aztán kipattan a tragédia. Nem niebelungi, nem rázkódnak itt a földek és egek, nem sikoltoznak megtépett ruhájú emberek; csak csendben, halkán elmúlik valaki. Az élet pedig megy tovább a maga megszokott medrében. Maija gyermeke megszületik. Koivikkó kis társadalma szétszéled és Helge után pusztul a kunyhó is, de marad és él egyszerűségében is tovább az élet, mert egy halál tőszomszédságában két élet fakad: Maija és Titta gyermekéé. A születés, az élet gondjai, a halál, a tél, a tavasz, a fák, az emberek nyitottak és mélyek: nem felhőzik előttünk, vagy mögöttünk semmi misztikum. A világ nagy misztériuma úgy csendül ki mindegyikből, mint ahogy a virágból a szelektbe bomlik az illat.

Meggyes Ete

JEAN GIONO: VALAKI A HEGYEKBŐL. (*Révai kiadás.*) Giono második magyarul megjelent regénye, a Pán trilógia középső része, az első (Colline) és a befejező (Regain) kötettel szemben személyhez kötött elbeszélés, Amédée-nek, egy vándorló béresnek mesélgetésében mondja el a Baumugnes-ből, a hegyekből való legény szerelmi történetét. — Ahogy a két másik regény személytelen elbeszélésben igyekeznek a népies költészetnek új formákat adni, a paraszti világ mély költészetét megmutatni, — miközben, legalább is Giono szándéka szerint, a regényekbe nem is kerülne más, csak amit egy paraszt is megérthet és elmondhat — itt bizonyos értelemben még teljesebben realiztikus lesz a formai megoldás: Amédée elbeszélése nemcsak az öreg vándor-munkás kifejezőmódját tükrözi, hanem, mint visszaemlékezés legkeresetlenebb formája egy történet elmondásának. Hogy Gionóban realiztikus törekvések nyomait keressük, ellentmondásnak tetszhetik azok számára, akik a paraszti élet ábrázolásának csak magyaros, csak vádló formáihoz vannak hozzászokva. Veres Péter kifogásai ilyen értelemben itt újra feltámadhatnának: lehetséges-e, hogy Amédée ilyen elevenen érezze a szagokat, annyira lélekké és zenévé válik számára minden, ilyen mélyen és ilyen frissen forduljon az élet jelenségei felé? Csakhogy aki a valóság követelésében megtagadná ezekért a részletekért Gionót, valamiképpen a költészetet tagadná meg, azt a szerelmet, mely minden valóság mögött mélyebb értelmet, minden egyedében valami általánosat keres. A csak vádló parasztszemlélettel szemben Giono látásmódja jelentékeny meggazdagítás, örvendetes irodalmi felszabadítás. Giono a paraszti életben természetesebb, színesebb, az élethez közelebb álló világot lát. Nemesak hellénisztikus — pantheista — lélekérzése mutat erre, de a regény története is, (a szerelmes férfi, ki a paraszti elítélteket természetellenes büntetéséből kiszabadítja a leányanyát — mennyire költői és mennyire szép, hogy szájharmónikával, a erre, de a regény története is, a stílus és az előadás újszerű tömörsége, zsúfoltsága is; nem mesterkéeltséget, hanem nagyszerű mesterségbeli tudást kell megéreznünk benne s bátor költészetet, mely az olvasót magasabb világba emeli. A regényt Ilyés Gyula fordította a „Zeng a világ“-éhoz hasonló bravúros művészettel.

Lovass Gyula

A székesfehérvári m. kir. Pénzügyigazgatóság felkéri az igen tisztelt közönséget, hogy aki a címére küldött állami sorsjegyet megtartja, annak árát a postatakarékpénztári befizetési lap felhasználásával egyenlítsse ki. Aki a sorsjegyet nem kívánja megtartani, sziveskedjék azt a mellékelt portómentes válaszboríték felhasználásával visszaküldeni oda, ahonnet érkezett. Az államsorsjáték jólékonycélt szolgál, s aki a megtartani nemkívánt sorsjegyet nem küldi vissza, a jólékonycélt károsítja meg. A sorsjegyek visszaküldése díjtalan.

A KÖNYVPIAC ESEMÉNYE!

JOHN STEINBECK

ÉRIK A GYÜMÖLCS

(THE GRAPES OF WRATH)

Ennek a regénynek a hősei nincstelen földönfutók, akiknek szomorú sorsát megdöbbentő valóságossággal festi a szerző. A sötét színekből azonban diadalmasan ragyog ki a segíteni akarás, a jóság és szeretet

Az eredeti amerikai kiadás a német és olasznyelvű kiadásokkal együtt több mint egy millió példányban kelt el

A hatalmas kötet ára kb. 6— pengő

SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET KIADÁSA

Kapható minden könyvesboltban

Athenaeum újdonságai

Bronte: **Üvöltő szelek.** Kötve P 4'80

Alain-Fournier: **Az ismeretlen birtok.** Kötve P 4'80

Perlaki Lajos: **A savonai fogoly.** Kötve . . . P 5'—

Gr. Zichy—Stadler: **Mit, mikor, hogyan kell tenni, hogy szép, okos és helyes legyen**

Fűzve P 3'60

Kötve P 4'80

**MEGRENDELHETŐ
AZ ATHENAEUM ÚJ
KÖNYVESBOLTJÁBAN**

Budapest, VII. kerület, Erzsébet-körút 7. szám

A proházkai hagyományokat ápolja az

ÚJ ÉLET

KATÓLIKUS SZOCIÁLIS ÉS VILÁGNÉZETI HAVI SZEMLE

SZERKESZTI ANDRÁS KÁROLY

ÉVI ELŐFIZETÉSI ÁRA 5 PENGŐ,
EGYES SZÁM 50 FILLÉR

SZERKESZTŐSÉG : KASSA, SZATHMÁRY GYÖRGY-U. 6. I.

MUTATVÁNYSZÁMOT A KIADÓHIVATAL
KÜLD: ROZSNYÓ, RÁKÓCZI-TÉR 4. SZÁM

75. JÓTÉKONYCÉLÚ M. KIR. ÁLLAMI SORSJÁTÉK FŐNYEREMÉNY 40.000 ARANYPENGŐ

21.320 nyeremény
312.000 pengő értékben.

Nyeremények

20.000 aranypengő
10.000 aranypengő
2-szer 5.000 aranypengő
4-szer 2.500 aranypengő
6-szor 2.000 aranypengő
27-szer 1.000 aranypengő

és még számos nagyobb és kisebb
nyeremény, melyeket mind kész-
pénzben fizetnek ki.

HÚZÁS DECEMBER 5-ÉN

Sorsjegy árak:

Egész . 3.— ar. P
Fél . . 1.50 ar. P

Kapható minden osztály-
sorsjegyfőárusítónál, va-
lamint az összes dohányy-
t ő z s d é k b e n